

Masterthesis

Media en Journalistiek

Natuur en ideaalbeelden: beeldvorming in Nederlandse natuurtijdschriften

Annemieke Vreugdenhil

Masterthesis Media & Journalistiek

Oktober 2009

Annemieke Vreugdenhil

annemiekevreugdenhil@gmail.com

Erasmus Universiteit Rotterdam, Faculteit Historische en

Kunstwetenschappen

Studienummer: 282250

Begeleidend docent: Frits Gierstberg

Tweede lezer: Martijn Kleppe

Code: FG

Voorwoord

Met deze thesis sluit ik de Master Media & Journalistiek af.

Hoewel ik blij ben dat ik met dit voorwoord de laatste hand aan deze thesis leg heb ik genoten van dit onderzoek. Niet alleen het onderwerp, dat mij de kans bood om honderden mooie natuurfoto's te bekijken, maar ook de voldoening om uiteindelijk de laatste uitdaging in de studie aan te gaan, hebben hieraan bijgedragen.

Veel mensen hebben mij geholpen om tot dit eindresultaat te komen en hier wil ik hen bedanken. Voor de begeleiding gedurende het hele schrijfproces bedank ik professor Frits Gierstberg

Joris van Opstal wil ik bedanken voor alle begrip, geduld, praktische en geestelijke steun.

Marleen Vreugdenhil, Peter Vreugdenhil bedank ik voor hun steun en natuurlijk mijn moeder Willy de Haan voor haar niet aflatende blijk van trots. Robert Blogg wil ik bedanken voor het nakijken en meedenken.

Ook wil ik al mijn lieve vrienden, familie en collega's bedanken voor hun steun en raad.

Annemieke Vreugdenhil

Rotterdam, oktober 2009

Inhoudsopgave

1 Inleiding	4
1.1 Onderzoeksvragen	7
1.2 Actualiteit en relevantie	8
2 Theoretisch kader	10
2.1 Beeldvorming en fotografie	11
2.2 Landschaps- en natuurfotografie	16
2.2.1 Landschaps- en natuurfotografie in Nederland	19
2.3 De staat van de ruimte	26
2.3.1 De ideaalbeelden	28
2.4 Conclusie	34
3 Methode van onderzoek	35
3.1 Uitleg onderzoek	36
3.2 Tijdschriften	37
3.3 Dataverzameling	42
4 Analysemodel	43
4.1 Wat is een wetenschappelijk model?	44
4.2 Categorieën met betrekking tot de te onderzoeken foto's	59
4.3 Niet gebruikte foto's	50
4.3.1 Fotografische categorieën	52
4.3.2 Onderwerp categorieën	54
4.3.3 Type natuur	58
4.3.4 Waarde categorieën	64
4.4 Ideaalbeelden	68
5 Resultaten	71
5.1 Onderzoeksvraag 1	72
5.2 Onderzoeksvraag 2	79
5.3 Combinatie van categorieën	84
6 Conclusie	92
Literatuurlijst	97
Bijlagen	100

1 Inleiding

1.1 Onderzoeksvragen

1.2 Actualiteit en relevantie

1 Inleiding

Een groen weiland met hier en daar een oude boom en grazende schapen waar je altijd langs fietst, is ineens niet meer het zelfde. Het gras heeft plaatsgemaakt voor modder, de bomen voor hoge metalen hekken en de schapen voor graafmachines.

Is dit noodzakelijke vooruitgang of verpesting van ons erfgoed? Het Nederlandse landschap is een teer goed waar vele Nederlanders veel waarde aan hechten. Hoewel wij onszelf een modern en vooruitstrevend land vinden, mag dat niet ten koste gaan van de natuur. Het bouwen van een nieuwe wijk aan een groeiende stad kan reden zijn om een stuk van het landschap op te offeren, ook de aanleg van een golfterrein kan een reden zijn om een stuk park of weiland te laten verdwijnen.

Tekenend voor deze discussie was de strijd om de Betuwelijn, met aan de ene kant voorstanders die economische groei in het vooruitzicht zagen en aan de andere kant tegenstanders met angst voor verdwijning van het pittoreske Betuwe landschap.

Al deze voorbeelden komen voort uit wensen van de mensen zelf, zo zijn wensen als een golfbaan of vakantiehuisjes pure luxe en een gevolg van de stijgende welvaart in ons land. De uitbreiding van een stad, de aanleg van een bedrijventerrein en de aanleg van spoorwegen komen voort uit meer basale behoeften van de mens, wat is er naast voedsel immers meer basaal dan wonen en werken? Hoe komt het dan toch dat mensen zo sterk het behoud van het landschap zoals het is verdedigen? Blijkbaar zijn de meningen over het behoud van het Nederlandse landschap sterk

verdeeld. Ook lijkt er een ideaalbeeld te zijn van het landschap; het zou er op een bepaalde manier uit moeten zien. Waarom is het zo dat een bedrijventerrein of een golfbaan 'lelijk' zijn en een lap gras met wat koeien, 'mooi', 'authentiek' en 'pittoresk'? Hoe komen mensen aan dit beeld van het 'ideale landschap'? Hier ligt het spanningsveld van dit onderwerp.

Het onderzoeksthema van deze thesis is 'beeldvorming en fotografie', meer specifiek is het thema: beeldvorming door landschaps- en natuurfotografie in natuurtijdschriften.

Voor dit thema is gekozen omdat het snel veranderende landschap van Nederland al jaren en tot de dag van vandaag, onderwerp van debat is. Uit het rapport *De staat van de ruimte* (2007) van het Ruimtelijk Planbureau blijkt dat het beeld dat Nederlanders van het Nederlandse landschap hebben nogal eens afwijkt van hoe het er werkelijk uitziet. Er is gekozen om fotografie als medium te onderzoeken omdat aangenomen kan worden dat de discrepantie tussen de werkelijkheid en het beeld dat mensen hebben, veroorzaakt wordt door de media. Fotografie is bij uitstek een medium waarop het Nederlandse landschap vastgelegd kan worden.

Er is gekozen voor fotografie in natuurtijdschriften omdat het onderzoek zeer explorierend van aard is. Een sterke afbakening van het datamateriaal is noodzakelijk om een goed onderzoeksresultaat te krijgen.

Het is denkbaar dat een grootschaliger onderzoek kan volgen met een bredere dataverzameling, zoals foto's in landelijke dagbladen of zelfs een analyse van televisiebeelden.

Hierin ligt ook meteen de theoretische relevantie van het onderzoek. Zowel de explorerende aard alsmede het onontgonnen onderzoeksgebied vormen een academische aanvulling en aanleiding op het gebied van landschap en media. Vanwege de explorerende aard van dit onderzoek is getracht sterk afgebakende onderzoeksvragen te formuleren. De tweede onderzoeksvraag is gebaseerd op bevindingen uit de eerder genoemde nota *De staat van de Ruimte*. Ook is in de onderzoeksvragen de onderzoeksperiode en omvang van het datamateriaal vastgelegd. Het doel is te onderzoeken of de bevindingen uit de nota *De staat van de Ruimte* terug te vinden zijn in landschaps- en natuurfotografie? Zo ja, op welke wijze?

1.1 Onderzoeksvragen

'Welke categorieën foto's komen voor in vier Nederlandse natuurtijdschriften in 2006 en welk beeld van het landschap en de natuur wordt hiermee gegeven?'

Om beeldvorming over het landschap en de natuur te onderzoeken wordt gekeken naar foto's in natuurtijdschriften. Natuurtijdschriften bevatten doorgaans veel foto's en zijn daarom een geschikt medium om te onderzoeken. Ook in kranten of andere soorten tijdschriften zou gekeken kunnen worden naar landschaps- en natuurfoto's, maar hierin komen deze foto's veel minder voor en zou er dus een veel groter aantal jaargangen moeten worden onderzocht om voldoende representatief materiaal te vinden.

Om te zien welk beeld van het landschap en de natuur wordt gegeven in de bladen is het nodig om te kijken welke soorten foto's hier in voorkomen. Wanneer deze soorten foto's worden ingedeeld in categorieën kan worden gekeken hoeveel van deze categorieën in de bladen voorkomen.

'In hoeverre komt dit beeld overeen met de drie ideaalbeelden van het landschap en de natuur zoals geformuleerd in de nota De Staat van de Ruimte?'

Met deze vraag wordt onderzocht of de ideaalbeelden te herleiden zijn naar de foto's in de natuurbladen.

1.2 Actualiteit en relevantie

De actualiteit van het onderwerp 'het Nederlandse landschap' laat zich verassend genoeg gemakkelijk bewijzen. Hoewel op het eerste gezicht landschap iets lijkt waar oudere stoffige mensen zich mee bezig houden blijkt het tegendeel uit het programma *Landroof* van de VPRO, waarin de frisse actrice en afgestudeerd politicologe Victoria Koblenko en studente cultuur- en maatschappijwetenschappen Puck Kniesmeijer zich inzetten voor het Nederlandse landschap. Hoewel de voorlopig laatste uitzending in augustus 2008 was, is de website nog steeds zeer actief. Via de website www.landroof.nl kunnen verontruste burgers aandacht vragen voor een stuk landschap dat naar hun idee wordt verpest door bouwplannen van de gemeente. De presentatrice ging in de uitzendingen op geselecteerde locaties kijken hoe de situatie is ontstaan en of er nog iets aan te doen viel. Door middel van gesprekken met gemeenteraadsleden en betrokkenen van de bouw probeerde zij de zaak op te helderen en zo mogelijk de bouw stop te zetten. Op de website kunnen mensen niet alleen situaties aanmelden, maar ook foto's, video's en informatie plaatsen, mensen kunnen hierop reageren en zich aanmelden als sympathisant. Zo ontstaat een interactieve dialoog over een situatie van landroof. (www.landroof.nl)

Niet alleen op televisie is het Nederlandse landschap een actueel onderwerp, maar ook in de politiek leeft dit onderwerp sterk.

In de nota *De staat van de Ruimte* van het Ruimtelijk Planbureau worden de veranderingen van het Nederlands landschap in kaart gebracht, met de daarbij behorende ideaal- en schrikbeelden, die zijn te herleiden naar bijvoorbeeld de wensen die tot uiting komen in het programma *Landroof*. Begin 2008 presenteerde het Nederlands Fotomuseum een tentoonstelling van Dorothee Meyer die op eigenzinnige wijze het landschap van de

Rotterdamse Maasvlakte vastlegde, ook hier zijn veranderingen van het landschap een kernelement. (www.nederlandsfotomuseum.nl)

Een recenter voorbeeld van een tentoonstelling over het veranderende landschap is de Haagse Beemden, deze liep tot 26 oktober 2008.

Beeldend kunstenaar Piet Hein Studemeijer heeft veranderingen in het landschap vast weten te leggen. Vanaf juni 1977 heeft Studemeijer op twaalf verschillende locaties in de Haagse Beemden in Brabant vier keer per jaar panoramafoto's genomen van steeds hetzelfde standpunt. Deze beelden zijn in filmpjes achter elkaar gezet, zodat goed te zien is hoe dit gebied door de jaren heen is veranderd.

(www.nederlandsfotomuseum.nl)

Op televisie en in de professionele fotografie blijkt het landschap en de veranderingen die het doormaakt een actueel onderwerp. Eind 2008 is speciaal voor amateurfotografen een foto wedstrijd georganiseerd waarbij het landschap centraal stond. Voor het project Digitaland kunnen amateurfotografen het hele jaar foto's insturen van het landschap in hun provincie. Omdat de beleving van het landschap centraal staat in deze wedstrijd is het de bedoeling de foto naar eigen inzicht digitaal te bewerken. De winnende foto's zijn eind 2009 te bewonderen op een tentoonstelling (www.digitaland.nl). Met deze wedstrijd worden mensen gestimuleerd om na te denken over het landschap in hun omgeving en hoe dit er uit zou kunnen zien.

Het veranderende landschap, werkelijkheid, ideaal- en schrikbeelden komen op verscheidene manieren naar voren in de media.

- 2.1 Beeldvorming en fotografie
- 2.2 Landschaps- en natuurfotografie
- 2.3 De Staat van de Ruimte
- 2.4 Conclusie

2 Theoretisch kader

Het eerste gedeelte van dit theoretisch kader geeft een verklaring voor het te onderzoeken verschijnsel, namelijk fotografie als oorzaak van beeldvorming. Helaas biedt de theorie geen pasklare handvatten voor de manier waarop dit onderzoek gedaan moet worden. Wel kan de onderzoeksvraag verhelderd en verklaard worden met behulp van de volgende theorieën.

Het tweede gedeelte van het theoretisch kader is de nota *De staat van de Ruimte*, die de basis vormt voor de ideaalbeelden in de onderzoeksvraag.

2.1 Beeldvorming en fotografie

Beeldvorming is het theoretische concept dat de achtergrond van dit onderzoek vormt. Wanneer we kijken naar de onderzoeksvragen (zie kader 1.) speelt beeldvorming een belangrijke rol in beide vragen. Beeldvorming is in de vragen een voorondersteld concept, er wordt niet gevraagd naar het wel of niet bestaan van beeldvorming, maar er wordt vanuit gegaan dat er beeldvorming is. Het concept beeldvorming is in de tweede onderzoeksvraag gekoppeld aan ideaalbeelden. De vraag of er overeenkomst is tussen beeldvorming en ideaalbeelden impliceert dat deze twee concepten vergelijkbaar zijn. Wanneer we meer te weten komen over het ontstaan van beeldvorming komen we wellicht ook meer te weten over het ontstaan van ideaalbeelden.

Kader 1. Onderzoeksvragen

'Welke categorieën foto's komen voor in vier Nederlandse natuurtijdschriften in 2006 en welk beeld van het landschap en de natuur wordt hiermee gegeven?'

'In hoeverre komt dit beeld overeen met de drie ideaalbeelden van het landschap en de natuur zoals geformuleerd in de nota De Staat van de Ruimte?'

Het concept beeldvorming is in verschillende werken over mediatheorie terug te vinden. Hier wordt gebruik gemaakt van onder andere het werk van Susan Sontag die in haar boeken op een filosofische manier fotografie vanuit het oogpunt van zowel de fotograaf als de kijker van de foto belicht. Zij geeft inzicht in fotografie als medium op sociologische en filosofische wijze. Twee van haar werken zijn opgenomen in dit

theoretisch kader; haar inmiddels klassieke werk *Over Fotografie* (1973) en *Kijken naar de pijn van anderen* (2003), waarin zij een specifiek soort foto's koppelt aan beeldvorming.

Wanneer we spreken over beeldvorming of over een 'beeld' hebben van iets, wordt eigenlijk al geïmpliceerd dat we het dan niet hebben over hoe het werkelijk is of over hoe iets er werkelijk uit ziet. In dit onderzoek gaat het over het beeld dat natuurtijdschriften geven van de natuur, de vraag is niet, 'Hoe ziet de natuur in Nederland eruit?', want dan zou men als onderzoeker zelf die natuur moeten bekijken en beschrijven. We willen weten wat voor beeld een abonnee, van bijvoorbeeld het tijdschrift *Grasduinen*, krijgt van de Nederlandse natuur en het Nederlandse landschap als gevolg van het kijken naar de foto's in dat blad.

Een belangrijk concept bij het theoretiseren van beeldvorming en fotografie is dat een foto geen kopie van de werkelijkheid is.

'Zelfs wanneer de fotograaf zijn best doet om een afspiegeling te geven van de realiteit, wordt hij nog achtervolgd door de stilzwijgend geaccepteerde voorschriften van smaak en geweten' (Sontag, 1973: 15).

Met dit citaat laat Sontag zien dat een foto door een mens gemaakt is, een mens met een verleden, een voorkeur, en zelfs een specifieke gemoedstoestand. We mogen er bij voorbaat al vanuit gaan dat als we naar een foto kijken, we niet een afspiegeling van de werkelijkheid zien, maar een product van de voorkeur van een fotograaf.

Dit inzicht biedt mogelijkheden om na te denken over de manier waarop ideaalbeelden over het landschap en de natuur kunnen ontstaan. Als een foto wel de werkelijkheid zou afbeelden, zou dan een meer realistisch beeld van de wereld ontstaan? En is het bestaan van ideaalbeelden dan het gevolg van de keuzes van fotografen?

Een fotograaf kan onnoemelijk veel beslissingen maken bij het maken van een foto, neemt hij de foto 's ochtends of 's avonds, van boven of van onderen, maakt hij een panoramafoto of een close-up?

Over beeldvorming door fotografie zegt Sontag dat foto's in morele zin meer een versterkende werking hebben. Ze zouden niet direct een beeld of gedachte vormen bij de kijker, maar deze wel beïnvloeden.

In haar boek *Kijken naar de pijn van anderen* (2003) probeert Sontag de lezer te laten begrijpen hoe fotografie het denken over oorlog kan beïnvloeden.

Met behulp van teksten van Virginia Woolf laat Sontag zien hoe fotografie mensen in kan laten zien dat oorlog ongewenst is. *'De foto's zijn een middel om "werkelijkheid" (of "meer werkelijkheid") te geven aan dingen die mensen met een bevoorrecht of in elk geval veilig leven misschien liever zouden negeren'* (Sontag, 2003:9).

Ook betoogt zij dat foto's een diepere indruk op de mens nalaten in vergelijking met andere soorten beelden. *'Het geheugen houdt stilstaande beelden vast: de grondeenheid is het op zichzelf staande beeld. In een tijd van overdaad aan informatie biedt de foto een snelle manier om iets te begrijpen en een compacte vorm om het in het geheugen op te slaan'* (Sontag, 2003:22).

Een kanttekening bij dit betoog is dat Sontag hier analyseert welke rol gruwelijke oorlogsbeelden hebben in ons leven en dat dit niet direct vergeleken kan worden met de invloed van beelden van het landschap en de natuur.

Sontag beweert dat wat mensen die nooit een oorlog hebben meegemaakt weten over oorlog een gevolg is van wat foto's met ons doen. Door foto's te zien lijkt het of je mee hebt gemaakt wat je op de foto's ziet. Zo zou men nooit op de Veluwe geweest kunnen zijn en toch

een beeld hebben van hoe de natuur daar eruit ziet, door het op foto's te hebben gezien.

Dit is het gevolg van het leven in een tijdperk waarin het beeld overheerst, de mogelijkheid bestaat om allerlei plekken te zien en te beleven zonder er ooit geweest te zijn.

'Dingen worden werkelijk – voor hen die elders zijn en ze volgen als “nieuws” – doordat ze worden gefotografeerd' (Sontag, 2003: 22).

Wat maakt nu dat een foto een dergelijk sterk beeldvormend medium is? Een foto zou volgens Sontag (2003) de meest diepe indruk nalaten van alle beelden omdat het geheugen stilstaande beelden vasthoudt. Dit betekent nog niet dat er direct ideeën ontstaan bij het opslaan van deze beelden. Om moreel bewogen te raken door foto's is een relevant politiek bewustzijn nodig (Sontag, 1973:21). Sontag doelt hier op oorlogsfotografie en in het bijzonder foto's als bewijs van gruweldaden die het afkeuren van oorlog illustreren en versterken. Ook het landschap en de natuur zijn onderwerp van politiek bewustzijn. Mensen kunnen een sterke mening over het landschap en de natuur in Nederland hebben. Zij denken na over hoe dit eruit zou moeten zien, hoe het moet worden behouden en wat de rol van de overheid hierin is.

Het is aannemelijk dat mensen die natuurtijdschriften lezen al een bepaalde voorkeur hebben voor de natuur als onderwerp van interesse. Deze mensen hebben wellicht al ideeën over de natuur en hoe die eruit moet zien. De foto's die ze zien zouden kunnen werken als versterking van de manier waarop zij over het landschap en de natuur denken, of ze kunnen deze manier van denken juist tegenspreken.

Foto's verschaffen een willekeurig stukje informatie dat in elke context geplaatst kan worden, een foto kan zelf niets verklaren, maar biedt alleen een uitdaging om na te denken en te fantaseren. Een foto zegt alleen

maar iets over de werkelijkheid als we die accepteren zoals de camera haar registreert.

Omdat in dit onderzoek niet de tekst in natuurtijdschriften, maar alleen de foto's geanalyseerd worden, gaan we bij beeldvorming alleen uit van wat de foto's laten zien en niet van wat er bij geschreven wordt.

Sontag noemt de kennis die door foto's opgedaan kan worden een schijnkennis. De afwezigheid van tekst, geschreven of gesproken maakt dat de kennis oppervlakkig is. De behoefte om door middel van foto's de werkelijkheid te zien gaat samen met een consumptiedrang om alles vast te leggen met de camera. Het beleven van iets komt steeds meer samen met het nemen van en kijken naar foto's, op deze manier krijgt men het idee dat het kijken naar een foto hetzelfde is als het beleven van iets (Sontag, 1973:25, 26). Zou dit gelden voor landschaps- en natuurfotografie dan kunnen mensen het idee krijgen dat ze de natuur beleven zonder er werkelijk te zijn.

'Niet de werkelijkheid wordt door een foto rechtstreeks toegankelijk gemaakt, maar het beeld ervan' (Sontag, 1973:130).

De afwezigheid van werkelijke context is ook belangrijk voor beeldvorming door foto's. Een foto zie je ineens, zonder veel inleiding, terwijl een echte situatie altijd gepaard gaat met handelingen. Een foto van het strand zie je in één seconde als je een blad openslaat, als je er echt bent, ben je er al naar toe gereisd, voel je het zand en hoor je de zee.

De krachten van fotografie hebben ons realiteitsbesef aangetast, er wordt steeds minder nagedacht over het verschil tussen beeld en ding, tussen kopie en origineel (Sontag, 1973:142).

2.2 Landschaps- en natuurfotografie

In de vorige paragraaf werd besproken wat beeldvorming is en op welke manier beeldvorming door fotografie kan ontstaan. Dit onderzoek gaat specifiek over beeldvorming door middel van landschaps- en natuurfotografie. Wat is er specifiek aan het fotograferen van het landschap en de natuur? En wat kunnen we bedoelen met het hebben van een beeld van het landschap en de natuur?

We beginnen met een definiëring van het concept landschap door de filosoof Ton Lemaire (1970). Vervolgens wordt de manier waarop we over het landschap en de natuur denken verder uitgediept met behulp van het boek *Landscape as Photograph* (1985) van Estelle Jussim en Elizabeth Lindquist-Cock. Als laatste wordt een kort overzicht gegeven van de geschiedenis van landschaps- en natuurfotografie in Nederland met behulp van het boek *Nieuwe Geschiedenis van de fotografie in Nederland: Dutch Eyes*. (2007).

In zijn werk *Filosofie van het landschap* (1970) behandelt Lemaire de geschiedenis van het westerse landschap en de betekenis daarvan in onze cultuur.

Het werk is opgenomen in dit theoretisch kader omdat Lemaire het concept 'landschap' in stappen definieert, zo wordt duidelijk hoe hij tot deze definitie is gekomen. Hij analyseert de betekenis van het landschap in onze cultuur.

Lemaire begint met te stellen dat er altijd menselijke aanwezigheid is in een landschap: 'Zelden of nooit blijken de mens en zijn producten in het landschap te ontbreken; en waar dat toch het geval schijnt te zijn – zoals in enkele schilderijen van Friedrich, Dalí en anderen- ook daar is de mens

er onontkoombaar bij: als degene die het uitzicht schilderde en alle blikken van latere kijkers die er op rusten' (Lemaire, 1970:72).

Bij 'menselijke aanwezigheid' kan men al denken aan een wandelaar in het landschap of een kerktoren aan de horizon.

Het begrip landschap is op deze manier altijd een combinatie van 'natuur' en 'cultuur', aangezien de mens en zijn invloed cultuur genoemd kunnen worden. Kenmerkend voor het landschap is volgens Lemaire de dominantie van 'natuur' over 'cultuur' welke zichtbaar is aan de horizon. De eerste stap naar de definitie van het begrip 'landschap' is: '...een door de horizon verbonden en verenigde eenheid van natuur en cultuur' (Lemaire, 1970:72). Een stad aan de rand van het landschap, zoals zo vaak te zien op een landschapsfoto wordt ondergeschikt gemaakt aan de natuur door middel van de horizon, het wordt letterlijk 'aan de kant gezet'.

'...het is het afgebeelde verband tussen natuur en cultuur, zo dat de cultuur ondergeschikt is gemaakt aan de natuur' (Lemaire, 1970:72).

In *Landscape as Photograph* (Jussim & Lindquist-Cock, 1985) wordt besproken hoe foto's betekenis creëren en hoe die betekenis zich verhoudt tot de geschiedenis en ideeën over het Amerikaanse landschap. Veranderende houdingen ten opzichte van de natuur zouden van invloed zijn op het maken van landschapsfotografie en hoe met hierover denkt.

Jussim & Lindquist-Cock beargumenteren dat natuur een menselijk concept is en geen onafhankelijke realiteit. De fenomenale wereld, de realiteit wordt hier buiten beschouwing gelaten. Het is alleen belangrijk te weten dat de concepten 'natuur' en 'landschap' onderhevig zijn aan veranderende houdingen en meningen, hun betekenis kan daardoor steeds veranderen. De natuur kan tweevoudig worden ingedeeld: de

natuur als een primordiale kracht, een goddelijke energie of de natuur in de zin van wat het werkelijk is: bomen, bloemen of rotsen. Ideologieën over de natuur ontstaan vanuit veranderende ideeën over deze twee concepten en in hoeverre ze met elkaar te maken hebben. Jussim & Lindquist-Cock beargumenteren dat landschapsfotografie altijd het resultaat is van esthetische, morele en politieke houdingen die samen ideologieën vormen.

De termen 'natuur' en 'landschap' zijn multidimensionele termen. Landschap en natuur zijn niet hetzelfde, maar landschap houdt wel natuur in, en de natuur is altijd een onderdeel van het landschap. Net als Sontag tonen de auteurs van *Landscape as Photograph* aan dat een foto niet een exacte kopie van de werkelijkheid is. Zo stellen zij dat twee foto's van hetzelfde onderwerp, twee hele verschillende foto's kunnen zijn.

De auteurs gaan hier verder op in en bespreken ook het concept 'natuur' en hoe subjectief dit kan zijn. In de introductie wordt sir Kenneth Clark geciteerd uit *Landscape into art*: 'Whatever is called nature is a human conception, not a totally independant reality' (Jussim & Lindquist-Cock, 1985: inleiding). De auteurs betogen met dit citaat dat het concept 'natuur' niet echt is, maar wel als echt behandeld wordt door mensen met steeds veranderende houdingen en definities.

Door te kijken naar landschapsfotografie zijn deze houdingen en definities, maar ook ideologieën terug te vinden.

De auteurs zijn van mening dat het altijd lastig is om een foto te beschrijven, omdat men dan probeert iets uit te leggen in een andere code; zo kan taal gezien worden als de ene code en foto's als een andere code. Toch is het mogelijk en belangrijk om foto's te beschrijven

omdat ze volgens de auteurs belangrijke indicatoren zijn van culturele aannames.

De esthetische waardering voor het landschap die zich uitte in schilderkunst zou aangeleerd gedrag zijn in plaats van een aangeboren waardering. In 1830 hoorde de waardering van de natuur bij de uiting van gedrag dat aan klasse differentiatie gebonden was.

De auteurs stellen dat zelfs al zou een foto objectieve feiten weergeven, dan zouden die feiten nog geïnterpreteerd moeten worden door de kijker. De manier waarop foto's geïnterpreteerd worden en betekenis geven is lastig te verhelderen. Pogingen hiertoe zijn altijd in de vorm van narratieve context die ook weer aan interpretatie onderhevig is.

Ideologieën over het landschap en de natuur zijn te zien in landschapsfotografie en in het discours daaromheen. Met ideologieën wordt bedoeld: ideeën over hoe het landschap en de natuur zouden moeten zijn.

2.2.1 Landschaps- en natuurfotografie in Nederland

Om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling van veranderende houdingen en meningen over het landschap en de natuur in Nederland is het belangrijk om de geschiedenis van de Nederlandse landschapsfotografie en het discours daaromheen te kennen.

In het boek *Nieuwe geschiedenis van de fotografie in Nederland, Dutch eyes* (2007), een overzichtswerk van de geschiedenis van de Nederlandse fotografie, is één gedeelte geheel gewijd aan het onderwerp landschapsfotografie.

Het hoofdstuk *Metamorfose van een maakbaar land* behandelt de ontwikkeling van landschapsfotografie en het discours daaromheen in Nederland.

Door inzicht te krijgen in de geschiedenis van de Nederlandse landschapsfotografie zou volgens de theorie van Jussim & Lindquist-Cock (1985) de betekenis die mensen toedichten aan het landschap en de natuur inzichtelijk worden. Het zet de resultaten van dit onderzoek in perspectief.

In de Nederlandse landschapsschilderkunst is de ligging van Nederland aan zee en de uitgebreide rivierendelta een belangrijk onderwerp geweest. Dit gold niet alleen voor de schilderkunst, maar voor de hele geschiedenis en cultuur van Nederland.

Water is een belangrijke factor in de politieke en economische ontwikkeling van Nederland. Herwinning van delen van de zee ten behoeve van bevolkingsgroei is hier een duidelijk voorbeeld van. Aan de andere kant worden ten behoeve van de natuur ook weer delen van het land terug aan de zee gegeven. Nederlanders zien hun land als een 'maakbaar' land.

'Aan de basis van de Nederlandse identiteit ligt de idee van de maakbaarheid van het landschap en de noodzaak van de strijd tegen het water'. Dit idee is tekenend voor de inhoud van fotografie in de jaren dertig.

Ook hier vinden we een tweeledige opvatting van het woord 'landschap' zoals we dit ook vonden bij Lemaire en Jussim & Lindquist-Cock. Hier wordt het landschap opgevat als: 'De fysieke ruimte die bestaat bij de gratie van de waarneming door de beschouwer' en 'de visuele weergave daarvan'. (Gierstberg & de Ruiters, 2007:192-199)

De waarneming van het landschap wordt bepaald door een visueel-culturele en technisch-culturele traditie. Hiertussen is een sterke wisselwerking en overlap. Ook Jussim & Lindquist-Cock beargumenteerde

dit idee dat de beschouwing van het landschap onder invloed staat van overlappende morele en ideologische ideeën.

Dit bepaalt het collectieve beeld dat Nederlanders van hun landschap hebben.

Opvallend genoeg liet de vroeg negentiende-eeuwse fotografie geen connectie zien met het romantische natuurlijke landschap van de zeventiende-eeuwse schilderkunst zoals die van Vermeer en van Ruisdael. Dit ontstond pas in de jaren negentig. Juist de modernisering van het landschap was onderwerp van fotografie in Nederland. Waterwerken, bruggenbouw, haven – en spoorwegaanleg werd vaak in opdracht gefotografeerd. Ondernemers van deze moderniserende elementen wilden de vooruitgang graag gedocumenteerd zien met als doel kennisoverdracht en onderwijs.

In de loop van de jaren dertig kwam pas meer aandacht voor de esthetische waarde van het Nederlandse landschap. In 1936 verscheen de boekenserie *De schoonheid van ons land* waarin foto's een prominente plaats hadden, in plaats van puur ter illustratie bij de tekst. De foto's gaven een nostalgisch beeld met pittoreske foto's van plaatsen die al aan het verdwijnen waren. 'In het Hollandse landschap met "de rust van eenvoudige lijnen en wazige verten zonder scherptebreuken" herkende men in de woorden van de Nederlandse historicus Johan Huizinga "het eenvoudige" in de volksaard, dat ook aanwezig is "in de structuur en uiterlijke gedaante van het land zelf"'. (Gierstberg & de Ruiters, 2007:199)

Na 1945 kon het nostalgisch geïnspireerde pastorale beeld van het Nederlandse landschap geen stand meer houden. Inmiddels was er teveel vooruitgang en modernisering in het land gaande. Er groeide

langzamerhand een bewustzijn van problemen voor het landschap en milieu als gevolg van economische voorspoed. Problematiek rondom ruimtelijke ordening en het landschap werd steeds vaker onderwerp van fotografie. Toen in 1973 de energiecrisis zich aandeede, ontstond een groei in milieuactie groeperingen en initiatieven voor natuurbescherming en landschapsbehoud. Deze bewegingen maakten gebruik van dramatische en contrastrijke fotografie om de problematiek rondom het milieu en het landschap in beeld te brengen.

Binnen de fotografie werd inmiddels teruggegrepen op landschapsbeelden uit de traditionele schilderkunst, waarbij een conceptuele benadering de hoofdtoon voerde. (Gierstberg & de Ruiter, 2007:212-220)

In 1989 kreeg het Nederlandse landschap hernieuwde aandacht in de fotografie. De tentoonstelling *Hollandse taferelen* in het Amsterdam Stedelijk museum liet foto's zien van Hans Aarsman, die in zijn foto's van het Nederlandse landschap een ironische en humoristische ondertoon gebruikte. Dit betekende een breuk met het serieus maatschappelijk geëngageerd fotograferen van het landschap.

Aarsman had een nieuwe benadering en maakte foto's, zonder vaste betekenis of fotografische trucs. Het landschap werd hierna ontdekt als fotografisch genre en volgde zo toch de zeventiende-eeuwse traditie in Hollandse schilderkunst op.

Aarsman gebruikte het landschap in zijn foto's als achtergrond voor het dagelijkse leven en doorbrak zo de mythe van het traditionele landschap.

Hij liet het landschap zelfs sullig lijken door het iconische Kinderdijk zo te fotograferen dat de vele gebods-, verkeers- en informatieborden zichtbaar werden. Zo liet hij het idyllische landschap zien met de typisch Nederlandse cultuur van ordening en regulering.

Tegelijkertijd kwam in opdracht van het Rijksmuseum een fotoboek en tentoonstelling over het veranderende landschap; *Landschap in Nederland*. Deze foto's waren meer onderwerpgericht, ze lieten tegenstellingen in het landschap zien als gevolg van verstedelijking. Zo kwamen de tegenstrijdige functies van het landschap in beeld.

(Gierstberg & de Ruiten, 2007:234)

Eind jaren tachtig veranderde de houding ten opzichte van landschapsfotografie hierdoor. Het landschap was niet zomaar mooi en een goede landschapsfoto bracht niet zomaar de realiteit in beeld. De schoonheid van het landschap moest gezocht worden in de foto's. Fotografie vormde een esthetisering van het landschap, dat het gefotografeerd werd maakte het landschap een onderwerp van bewondering.

Vervolgens ontwikkelde zich een andere manier van denken over de rol van fotografie in Nederland in discussies over de toekomst van het landschap. Deze vorm van vernieuwing werd gesteund door het Rotterdamse centrum voor de fotografie *Perspektief*. Het stedelijk landschap werd een nieuw genre. Zo initieerde *Perspektief* met de fotoserie *Stadslandschappen* een reeks foto's die een nieuw beeld van Rotterdam gaven.

In 1992 maakt de fotograaf Wout Berger de fotoserie *Giflandschap*. Hij bracht gifbelten in het stedelijk randgebied van Amsterdam in beeld. Dit bracht een golf van maatschappelijke bewustwording teweeg. Aan de landschappen was niet te zien dat ze zo vervuild waren. Heersende ideeën over de 'ongereptheid' van het landschap en de documentairefoto als weergave van de werkelijkheid werden omvergeschopt. (Gierstberg & de Ruiten, 2007:236)

In de loop van de jaren negentig werd de recreatieve functie van het platteland zowel onderdeel van discussies over het landschap, als een nieuw onderwerp van fotografie. Het 'teruggeven aan de natuur' werd onderdeel van landelijk overheidsbeleid. Dit leidde tot het herinrichten van landbouw tot natuurgebieden om zo de opkomende recreatie te accommoderen.

Wanneer na het overstromen van grote rivieren dit gebied terug naar 'overloopgebied' werd gebracht, stuitte dit op tegenstrijdige gevoelens. 'Had Nederland niet altijd tegen het water gevochten, moeten we het land wel teruggeven aan het water?'

Het uiterlijk van het Nederlandse landschap kwam steeds meer onder druk te staan. Verhoging van rivierdijken, uitbreiding van Schiphol, de aanleg van de Betuwelijn en een hogesnelheidslijn door het Groene hart waren hier de oorzaak van.

Hierop volgde de komst van vinex wijken. In de *Vierde nota ruimtelijke ordening extra* in 1995 werden plannen gemaakt om op grote schaal nieuwbouwwijken aan te leggen.

Vervolgens kwam fotografie weer in dienst te staan van de publieke discussie. Ditmaal werden fotografen gevraagd zelf na te denken over de eventuele inrichting van Nederland en dit in beeld te brengen. Deze foto's moesten landschapsarchitecten en beleidsmakers helpen inzicht te krijgen in de ontwikkeling van het landschap. In de jaren negentig liep Nederland internationaal voorop met deze benadering van fotografie, het effect hiervan bleek helaas moeilijk te meten. (Gierstberg & de Ruiter, 2007:236-238)

Nederlanders hebben een beeld of ideaalbeelden van het landschap. Maar als dit landschap verandert zonder een bepaalde richting op te gaan, waar zijn die ideaalbeelden dan op gebaseerd? Er is een

noodzaak om keuzes te maken in welke richting het landschap moet veranderen, want straks resteert geen enkel ideaalbeeld meer.

Nu het ontstaan van beeldvorming en de geschiedenis van landschaps- en natuurfotografie in Nederland besproken is, kijken we naar een meer specifieke en actuele omschrijving van hoe Nederlanders het landschap en de natuur beschouwen. In de volgende paragraaf wordt de nota *De staat van de ruimte* besproken, hier komen de ideaalbeelden die onderwerp zijn van de tweede onderzoeksvraag naar voren.

2.3 De staat van de ruimte

De staat van de ruimte vormt zowel de aanleiding voor dit onderzoek als een theoretische basis voor het analysemodel.

De nota *De staat van de ruimte: Nederland zien veranderen* is een rapport van het Ruimtelijk Planbureau. Het Ruimtelijk Planbureau is het nationale instituut voor strategische beleidsanalyses op het gebied van milieu, natuur en ruimte, het doet beleidsgericht onderzoek.

De nota is het resultaat van onderzoek dat in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer is gedaan. De inhoud van de nota wordt gebruikt om beslissingen in overheidsbeleid op te baseren.

In dit rapport worden ontwikkelingen in het Nederlandse landschap en de natuur beschreven en geanalyseerd. Zowel de huidige situatie als het debat daarover wordt in historisch perspectief gezet. Op deze manier wordt duidelijk hoe de huidige situatie is ontstaan en hoe realistisch de verwachtingen van Nederland wat betreft het landschap en de natuur zijn.

De subtitel *Nederland zien veranderen* is afgeleid van een veronderstelde manier van kijken naar de ruimte. De auteurs van de nota veronderstellen dat het zien van veranderingen gepaard gaat met het hebben van ideaalbeelden van die ruimte.

Steeds terugkomend in het rapport is de constante tegenstelling tussen het 'ideaalbeeld' en het 'schrikbeeld'.

Het ideaalbeeld is hoe de openbare ruimte er volgens mensen uit zou moeten zien. Op het gebied van het platteland zou dit idealiter overeenkomen met de wijze waarop het Nederlandse platteland is voorgesteld op oude schoolplaten.

Het schrikbeeld is hoe de openbare ruimte er niet uit zou moeten zien, dit is waar mensen bang voor zijn en wat voorkomen moet worden. Op dit laatste, het voorkomen van het schrikbeeld is overheidsbeleid vaak gericht. Voorheen hield dit voornamelijk het behoud van het oude landschap in, inmiddels richt het beleid zich meer op de scheiding van de functies van het platteland.

Van de zeven gepresenteerde ideaalbeelden zijn er drie die specifiek met het landschap en de natuur te maken hebben, namelijk: 'Heldere scheiding tussen stad en land', 'Het idyllische platteland' en 'Ongerepte natuur'. Deze ideaalbeelden vormen het uitgangspunt van dit onderzoek.

Één van de conclusies van het rapport is dat mensen zichzelf vaak in de weg zitten als het gaat om hun visies op de openbare ruimte. Ze zijn vaak zelf de oorzaak van de realisatie van hun schrikbeelden.

Het begrip 'cultuurnatuur' is verhelderend bij deze conclusie.

'Cultuurnatuur' is natuur die door mensenhanden is gemaakt en niet uit het niets is ontstaan.

Wanneer mensen dit zouden begrijpen kan de wens om de natuur in zijn originele staat te behouden worden genuanceerd.

Het oude ideaalbeeld lijkt nog steeds leidend, terwijl de ruimtelijke werkelijkheid zich ongetwijfeld niet meer laat dwingen in een oude mal.

Soms lijkt er tussen ideaalbeelden en de feitelijke ruimtelijke ontwikkelingen een faseverschil op te treden: de idealen hebben zich nog niet aangepast aan een veranderende werkelijkheid. Zeker wie een effectief beleid wil voeren, heeft behoefte aan een hedendaagse bril.

Om de publieke belangen te behartigen, vraagt een nieuwe werkelijkheid soms om een vernieuwd ideaalbeeld. (Derksen et al., 2007:12-14)

2.3.1 De ideaalbeelden

In dit onderzoek is er gekozen om maar drie van de zeven ideaalbeelden te gebruiken, omdat de onderwerpen van deze ideaalbeelden, namelijk het landschap en de natuur duidelijk in beeld komen in de natuurtijdschriften. De andere ideaalbeelden hebben als onderwerpen: de stad, de binnenstad, de gemengde buurt en wegen.

Omdat in dit onderzoek beeldvorming wordt onderzocht met betrekking tot het landschap en de natuur is het nodig om te kijken naar media die veel met deze onderwerpen te maken hebben en die een relatief groot bereik hebben, dit zijn natuurbladen. Kranten zijn ook een mogelijke bron van landschap- en natuurfoto's. In een neven- of vervolgonderzoek zou bijvoorbeeld de beeldvorming in kranten onderzocht kunnen worden.

Hieronder volgt een beschrijving van elk gekozen/te onderzoeken ideaalbeeld, namelijk: 1. Heldere scheiding tussen stad en land, 2. Het idyllische platteland en 3. Ongerepte natuur. Elk van de beschrijvingen is gebaseerd op de tekst van de nota. (Derksen et al., 2007:12-14)

Idealbeeld 1: Heldere scheiding tussen stad en land

In dit ideaalbeeld is de stad te zien aan de horizon van het landschap. Hier is goed te zien waar de stad eindigt en het platteland begint. Naast het ideaalbeeld wordt in de nota ook het bijpassende schrikbeeld gepresenteerd. Aangezien de schrikbeelden geen onderwerp van onderzoek zijn zullen ze niet uitgebreid beschreven en geanalyseerd worden. Wel kunnen ze gebruikt worden om de ideaalbeelden nog meer kracht bij te zetten door te kijken naar wat er in ieder geval niet in het ideaalbeeld past.

In het bijbehorende schrikbeeld zijn de steden aan elkaar verbonden en niet meer onderbroken door het landschap, dit worden ook wel 'stedenwolken' genoemd.

De grootste vijand van dit ideaalbeeld is suburbanisatie. Dit wordt veroorzaakt door trek naar de steden, ook de groei van de bevolking en de toegenomen ruimtebehoefte per inwoner dragen bij aan suburbanisatie.

Tussen 1960 en 2000 is het stedelijk gebied in oppervlakte verdubbeld. Dit tast het ideaalbeeld op 3 punten aan.

1. Binnen stedenwolken zoals de Randstad hebben steden en dorpen elkaars grenzen bereikt, ook de grenzen van natuurgebieden worden bereikt door de groeiende stad.
2. Er is een nieuw soort gebied ontstaan buiten de stadskern waar de bebouwing dun is. Hoewel dit geen platteland is, wonen hier weinig mensen. Dit 'tussenland' is ontstaan door beleid dat wonen buiten de stadskern stimuleert en door mensen die uit zichzelf uit de stad trekken.
3. Ook al heeft in de plannen een nieuwe wijk vrij uitzicht over het platteland, in de praktijk wordt er vrij snel weer een nieuwe wijk neergezet die dit uitzicht belemmerd. Zo schuift de stadsgrens steeds verder op.

Het is niet alleen het werkelijke veranderen van het uiterlijk van Nederland dat invloed heeft op het ideaalbeeld, het is ook het gebruik van de ruimte dat invloed heeft op de beleving hiervan. Omdat mensen steeds vaker buiten hun woonomgeving werken, zijn ze minder aan één plek gebonden en komen ze op veel meer plaatsen dan vroeger. Zo vallen veranderingen aan de rand van de stad iemand op die er elke dag langs rijdt.

Dit typeert de 'stedenwolkbewoner', hij ziet juist alleen die randen van steden, die bestaan uit nieuwbouwwijken en bedrijventerreinen.

Langzamerhand zijn veel steden toch aan elkaar geroeid, ondanks beleid dat dit moest tegenhouden, staan de enkele open plekken die er nog zijn ook onder druk van verstedelijking. Het lijkt erop dat het ideaalbeeld van een heldere scheiding tussen stad en land geen werkelijkheid meer is.

(Derksen et al., 2007:79-82)

Idealbeeld 2: Het idyllische platteland

Dit ideaalbeeld wordt in de nota geïntroduceerd door het begrip 'landschap' onder de loep te leggen. Het landschap zou een cultuurbegrip in plaats van een object zijn, aangezien men zich af kan vragen wat er precies mee bedoeld wordt. Het ideaalbeeld ligt al verankerd in het begrip 'landschap' zelf. Wat hier mee bedoeld wordt is de verscheidenheid aan vormen die een landschap kan hebben in de gedachte van de mens. Ieder zal er anders over denken, en er een ander beeld bij hebben.

Het idyllische platteland kan wel gedefinieerd worden. Als ideaalbeeld is dit platteland een vooroorlogs boerenlandschap. Bewijs voor het bestaan van dit ideaalbeeld is te vinden in toeristische routes die zich richten op het vinden van plekken die eruit zien zoals het vroeger was, ook de groeiende interesse van boerenproducten die aan huis verkocht worden is tekenend voor de interesse naar hoe het vroeger was.

Bij het ideaalbeeld 'het idyllische platteland' hoort een schrikbeeld waarin dit op welke manier dan ook wordt aangetast. Men zou bijna voorspellen dat het idyllische platteland dan wel niet meer te vinden is. Er

is immers voor het boerenbedrijf veel veranderd in de afgelopen decennia, dit maakt het onmogelijk nog een vooroorlogs uiterlijk te kunnen hebben. Hoewel het vooral de landbouw zelf is die zorgt voor aantasting van het idyllische beeld heeft ook de stedeling hier schuld aan door te gaan wonen en recreëren op het platteland, ironisch genoeg waarschijnlijk juist op zoek naar het idyllische platteland.

Er kunnen drie vormen van het landschap worden onderscheiden: het protectielandschap, het productielandschap en het consumptielandschap. De eerste vorm van landschap, het protectielandschap is wat het ideaalbeeld 'Het idyllische platteland' maakt. Hier wordt niet alleen een vooroorlogs boerenlandschap mee bedoeld dat bekend is van schoolplaten zoals op Afbeelding 1, maar ook het landschap dat symbool staat voor rust, gemoedelijkheid, zuiverheid en echtheid.

Afbeelding 1. Schoolplaat van Cornelis Jetses. Bron: www.museum.nl

Het productielandschap is gevormd door het moderne agrarische bedrijf en kenmerkt zich door grote bedrijfsgebouwen, kassencomplexen en megastallen.

Het consumptielandschap is gevormd door de recreërende stedeling die zoals hierboven genoemd is gaan recreëren en vooral gaan wonen op het platteland, op zoek naar het idyllische vooroorlogse platteland. Hier staan de bewoners van het productielandschap en het consumptielandschap lijnrecht tegenover elkaar. Beiden hebben ze verschillende ideeën over hoe hetzelfde landschap eruit moet zien. De boer denkt vanuit zijn bedrijf en de stedeling denkt alleen aan het uiterlijk van het landschap.

Het gemoderniseerde boerenbedrijf bepaalt nu het uiterlijk van het platteland en verstoort de idylle waar de stedeling naar op zoek is. Het ideaalbeeld heeft meer toekomst als consumptielandschap, de idyllische boerderij kan alleen maar bestaan als zij voldoet aan de wensen van de stedeling. Streekproducten, biologische landbouw en mogelijkheid tot verblijf op de boerderij zijn de enige mogelijkheden om het historische karakter in het boerenbedrijf te behouden. Het moeten concurreren op de internationale markt maakt dat veel boeren kiezen om van hun bedrijf een modern bedrijf te maken, dat onbedoeld meer past in het schrikbeeld dan in het ideaalbeeld. (Derksen et al., 2007:135-138)

Ideaalbeeld 3: Ongerepte natuur

Ongerepte natuur is het ideaalbeeld voor de natuur. Het belangrijkste punt hierbij is dat het ideaalbeeld iets is dat helemaal niet ongerept is, omdat alle natuur in Nederland cultuurnatuur is, oftewel door mensenhanden gemaakt en gepland. Waar bij de andere ideaalbeelden altijd wordt verlangd naar hoe het vroeger was is dit hier niet mogelijk.

De mens wordt in het schrikbeeld hierbij gezien als verstoorder van de ongereptheid. Dit klopt natuurlijk niet helemaal, aangezien de mens juist de schepper is van die ongerepte natuur.

Natuur die zonder invloed van de mens ontstaat, is de kern van dit ideaalbeeld. Een goed voorbeeld hiervan zijn de Oostvaardersplassen, dit staatsnatuurreservaat bij Almere is per toeval ontstaan; er waren plannen voor gemaakt die op zich lieten wachten en in de tussentijd is een ongerept natuurgebied ontstaan.

De inmenging van de mens komt niet alleen naar voren bij het al dan niet passief laten ontstaan van een natuurgebied. De mens wil de natuur ook zien en bewonderen door er in te wandelen of fietsen.

Niet alleen op het platteland, maar ook in de natuur wil de mens recreëren, dit komt vooral naar voren in de ontwikkeling van natuurprojecten, die zich richten op de natuur als gebruiksvoorwerp. Met gebruiksvoorwerp wordt bedoeld, de natuur die gebruikt wordt om te recreëren.

De paradox waarmee dit ideaalbeeld is geïntroduceerd blijft een probleem. Zoals gesteld in de nota verdraagt ons feitelijk gebruik van de natuur zich slecht met ons ideaalbeeld ervan (p. 150) De ongerepte natuur is dan ook een illusie. De natuur is in de afgelopen vijftig jaar niet afgenomen, bos is bijvoorbeeld juist in omvang toegenomen. (Derksen et al., 2007:147-150)

2.4 Conclusie

In het begin van dit hoofdstuk is uitgelegd dat beeldvorming door fotografie kan ontstaan door de betekenis die mensen ontlene aan foto's. Door de geschiedenis van de Nederlandse landschapsfotografie te kennen weten we meer over hoe beeldvorming met betrekking tot het landschap en de natuur zich heeft kunnen ontwikkelen. In de loop van de geschiedenis wordt steeds anders naar het Nederlandse landschap gekeken. Dit is terug te zien in de Nederlandse landschapsfotografie, aangezien die ook steeds verandert.

In de nota wordt dit vertaald in hedendaagse ideaalbeelden.

- 3.1 Uitleg onderzoek
- 3.2 Tijdschriften
- 3.3 Dataverzameling

3 Methode van onderzoek

Naar aanleiding van de onderzoeksvragen (zie kader 1) is gekozen voor een literatuuronderzoek en een kwalitatieve inhoudsanalyse van foto's. Men kan niet zomaar aannemen dat door naar foto's te kijken een zeker beeld ontstaat. In de culturele wetenschappen is veelvuldig onderzoek gedaan naar het ontstaan van beeldvorming door verschillende media, hoewel veel van deze theorieën gaan over het beeld in de zin van film en televisie is ook specifiek over fotografie en beeldvorming een theoretische basis te vinden.

Belangrijk te melden is dat beeldvorming een proces is waarin ook de kijker een rol speelt. In dit onderzoek wordt maar naar één kant van dit proces gekeken, namelijk het beeld dat wordt aangeboden aan de lezers.

Kader 2. Onderzoeksvragen

'Welke categorieën foto's komen voor in vier Nederlandse natuurtijdschriften in 2006 en welk beeld van het landschap en de natuur wordt hiermee gegeven?'

'In hoeverre komt dit beeld overeen met de drie ideaalbeelden van het landschap en de natuur zoals geformuleerd in de nota De Staat van de Ruimte?'

3.1 Uitleg onderzoek

Om het eerste gedeelte van de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden kan men niet leunen op theorie. Om te onderscheiden welke categorieën foto's er zijn in natuurtijdschriften moeten de foto's inhoudelijk geanalyseerd worden. Het onderzoek zou ook kwantitatief van aard kunnen zijn als het tweede deel van de onderzoeksvraag er niet was. Dit deel van de vraag duidt op een kwalitatief karakter, de beeldvorming die de foto's veroorzaken is een abstract concept. Hoewel het ontstaan van beeldvorming theoretisch onderbouwd kan worden is het niet mogelijk of op zijn minst heel lastig om dit op een kwantitatieve manier te meten.

Het interpreteren van de foto's is nodig om tot een goed antwoord op deze vraag te komen. Een telling van bijvoorbeeld onderwerpen op de foto's zou alleen antwoord kunnen geven op het eerste gedeelte van de vraag. Aangezien een direct vergelijkbaar onderzoek niet bestaat is besloten om zelf een analyse model te maken waarmee de foto's kunnen worden geanalyseerd en gecategoriseerd. Nadat de categorieën bepaald zijn kunnen deze geteld worden om te bepalen hoe vaak en waar ze voorkomen.

In het volgende hoofdstuk wordt het analysemodel gepresenteerd.

3.2 Tijdschriften

Er zijn vier Nederlandse tijdschriften voor natuurliefhebbers gekozen. Deze tijdschriften zijn uitgekozen vanwege de duur van hun bestaan en vanwege hun oplage, ook hebben deze bladen een zekere status vanwege de verbondenheid met bijvoorbeeld een belangrijke natuurvereniging. De gekozen tijdschriften zijn allen gericht op de natuur en bevatten foto's.

Er is gekozen om foto's in tijdschriften uit het jaar 2006 te onderzoeken omdat de nota *De staat van de Ruimte* die de basis vormt voor de tweede onderzoeksvraag in 2007 uitgegeven is. Het is belangrijk om te zien waar de bevindingen uit de nota vandaan komen, dus het onderzoeksmateriaal moet verschenen zijn voordat de nota uit is gekomen. Ook al is de nota in 2007 verschenen, de bevindingen hebben betrekking op de jaren voorafgaand aan de nota.

Zou men bijvoorbeeld een recenter jaartal nemen, dan kan de nota al invloed hebben gehad op de media en gelden de bevindingen niet meer.

Het onderzoek begint met het verzamelen van de foto's. Alleen landschaps - en natuurfoto's worden uit de bladen gefilterd. Er kunnen ook foto's van andere onderwerpen in staan, zoals van camera's of wandelschoenen, deze zijn niet van belang voor dit onderzoek.

De foto's worden met een digitale camera vastgelegd zodat een digitaal databestand ontstaat. Op deze manier zijn de foto's gemakkelijk te bekijken en bewaren.

Om vervolgens de foto's te analyseren wordt een analysemodel gemaakt waarmee de foto's gecategoriseerd kunnen worden.

In de volgende paragraaf worden de gekozen tijdschriften genoemd met een korte motivatie om het blad te gebruiken. De tijdschriften zijn alle ter inzage beschikbaar in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. De geselecteerde foto's kunnen ter plekke geanalyseerd worden en ze kunnen digitaal gefotografeerd worden om vervolgens geanalyseerd te worden.

Vier bladen zijn uitgekozen voor de dataverzameling. Hoewel er meer tijdschriften zijn die als onderwerp 'natuur' hebben zijn deze niet allemaal geschikt bevonden om foto's uit te selecteren. Veel bladen behandelen verscheidene onderwerpen, waaronder het onderwerp 'natuur' en richten zich verder op veel verschillende onderwerpen. Dit zijn tijdschriften als *Bloemen en planten*, *Buitenleven*, *Landleven*, *Op lemen voeten* en *Seasons*. Al deze bladen zijn bekeken en zijn niet geschikt bevonden omdat er of heel weinig geschikte foto's in stonden, of omdat de meeste foto's bijvoorbeeld portretten, close-ups van planten of van te koop aangeboden artikelen waren. De volgende vier bladen zijn uitgekozen omdat ze alle veel foto's bevatten die geschikt zijn voor het databestand. Ook hebben de tijdschriften alle vier een verschillend karakter, sommige zijn meer gericht op natuurbehoud en sommige op recreatie, zodat een gespreid beeld ontstaat.

Natura

Natura is het verenigingsblad van de Koninklijke Vereniging voor Veldbiologie (KNNV). De vereniging is opgericht in 1901 en heeft ongeveer 8.500 leden. De vereniging is op actieve wijze bezig met natuurbeleving, natuurstudie en natuurbescherming. Het blad verschijnt zes keer per jaar en bevat informatieve artikelen over natuur,

natuurbescherming, boekbesprekingen en het laatste nieuws uit de vereniging. (<http://www.knnv.nl/index.html>)

Natura is een klein blad met relatief veel tekst. Het bevat veel foto's van dieren en natuurgebieden. De toon van de artikelen is neutraal met inhoudelijk aandacht voor onderwerpen als natuurbescherming en natuurbeheer.

Er zijn weinig landschapsfoto's in te vinden, blad nummer drie van 2006 bevatte zelfs helemaal geen landschapsfoto's. Het merendeel van de foto's zijn close-ups van bijvoorbeeld een dier, welke niet zijn meegenomen in het onderzoek.

Uit jaargang 2006 van dit blad zijn maar 17 foto's gevonden die landschaps- of natuurfoto's waren en voldeden aan de basis criteria.

Er is wel een relatief grote diversiteit aan foto's te zien. Zo zijn er landschapsfoto's bij, met water, gras, bomen en huisjes op de achtergrond. Ook een brug in aanbouw, strand en bos zijn onderwerp van de foto's.

De Levende Natuur

De Levende Natuur is een blad voor natuurbehoud en natuurbeheer. Het blad bestaat sinds 1896 en verschijnt zes keer per jaar. De oplage is 2000. (<http://www.delevendenatuur.nl/>)

Natuurproblemen worden besproken en in beeld gebracht. *De Levende Natuur* brengt verslag uit van eigen natuuronderzoek en waarnemingen. Zoals 'de biotoop van de zeggekorfslak', hierbij is dan een foto te zien van een stuk gras dat volgens de aanduiding onder de foto het leefgebied is van een al dan niet bedreigd dier of een project over een dier, plant of zelfs een grondsoort.

Er worden juist foto's gebruikt om een natuur 'probleem' of fenomeen in beeld te brengen in plaats van het gebruik van foto's om de schoonheid van de natuur in beeld te brengen, ofwel 'mooie plaatjes schieten'.

Natuurbehoud

Natuurbehoud is het tijdschrift van Natuurmonumenten. Het blad verschijnt vier keer per jaar voor leden van Natuurmonumenten, er zijn ongeveer 882.000 leden. (<http://www.natuurmonumenten.nl/>)

Dit blad geeft aandacht aan de esthetische waarde van de natuur en is gericht op wandelaars.

Voorbeelden: een bosvijver, waterkant met riet en overvliegende vogels, of wandelaars die een landschap doorkruisen

Veel van deze foto's zijn natuurfoto's en geen landschapsfoto's. Er is geen breed landschap inclusief horizon op te zien.

Ook opvallend vaak mensen op de foto's; mensen die recreatief bezig zijn in de natuur. Fietsend, wandelend, op een boot of zelfs in een huifkar

Natuurbehoud is het tijdschrift van Natuurmonumenten en dan valt te verwachten dat er veel afbeeldingen in staan van de gebieden die Natuurmonumenten beheert.

Grasduinen

Grasduinen bestaat sinds 1979. Uit dit tijdschrift komen de meeste foto's, het is dan ook het enige blad dat 12 keer per jaar verschijnt. De oplage van *Grasduinen* is 22.478.

(<http://fmp.missmag.nl/db/direct/detail1.html?nummer=205>)

Grasduinen is voornamelijk gericht op de schoonheid van de natuur, in plaats van natuur problematiek. Ook dit tijdschrift is gericht op wandelaars. Opvallend is dat veel foto's van dezelfde fotografen komen.

Fotografen komen ook vaak aan het woord in het blad. De fotograaf Martin Kers heeft zelfs zijn eigen rubriek waarin hij een natuurgebied uitkiest, fotografeert en daar iets over schrijft.

3.3 Dataverzameling

In deze paragraaf wordt een kort beeld geschetst van het verloop van de dataverzameling. Omdat dit een explorierend onderzoek is dat kan leiden tot meer en uitgebreider onderzoek is het van belang om het onderzoeksproces op deze manier in kaart te brengen.

Het datamateriaal bestaat uit foto's uit tijdschriften. De meeste van deze bladen waren te vinden in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en sommige in de Centrale Bibliotheek in Rotterdam.

Tijdschriften worden in bundels per jaar bewaard. Helaas was het niet mogelijk om de bundels te lenen, zodat het opslaan van de dataverzameling ter plekke in de bibliotheek moest gebeuren.

Om bij te houden uit welk blad welke foto's komen. Is bij elke foto een briefje mee gefotografeerd met daarop vermeld de naam van het tijdschrift, de jaargang, het nummer en de fotograaf.

Uiteindelijk zijn alle foto's in het fotoprogramma Picasa gezet waarin ze bewaard bleven. In Picasa zijn naar aanleiding van het analysemodel alle foto's benoemd met de verschillende categorieën. Op deze manier kan gemakkelijk per blad, maar ook per categorie gekeken worden hoeveel foto's voorkomen.

Hieronder worden alle gebruikte tijdschriften genoemd, van alle bladen zijn alle uitgaven van het jaar 2006 gebruikt.

Natura: jaargang 2006 nummer 1 tot en met 6.

De Levende Natuur: jaargang 2006 nummer 1 tot en met 4.

Natuurbehoud: jaargang 2006, nummer 1 tot en met 4.

Grasduinen: jaargang 2006, nummer 1 tot en met 12.

4.1 Wat is een wetenschappelijk model?

4.2 Categorieën

4.3 Niet gebruikte foto's

4.4 Ideaalbeelden

4 Analysemodel

In dit hoofdstuk wordt stap voor stap de ontwikkeling van het analysemodel weergegeven zodat helder is hoe dit is ontstaan.

Het analyseren van foto's is in eerder onderzoek in verschillende vormen gedaan. In het theoretisch kader zijn verschillende werken opgenomen waarin foto's worden geanalyseerd. Zo laat Sontag in *Kijken naar de pijn van anderen* (2005) zien dat de manier waarop over oorlog gedacht wordt beïnvloed kan zijn door fotografie. Zij laat wel een aantal foto's zien in haar boek en geeft daar een beschrijving en mogelijke interpretaties van. Ook Jussim & Lindquist-Cock gebruiken in *Landscape as Photograph* (1985) foto's om te laten zien op welke manier over het Amerikaanse landschap wordt gedacht door de jaren heen. Ook zij beschrijven en analyseren de foto's.

Helaas is zoals eerder aangegeven geen van de analyses in deze literatuur verschenen in een gestructureerde vorm. Met een gestructureerde vorm wordt bedoeld, een vorm van analyse die hergebruikt kan worden in ander onderzoek, met bijvoorbeeld andere tijdschriften of andere mediabeelden, zoals kranten. Wat nodig is voor dit onderzoek is een model met als doel het analyseren van foto's in een structurele vorm die herhaalbaar is. Wanneer dit gerealiseerd is zal niet alleen antwoord gegeven kunnen worden op de onderzoeksvraag, maar zal ook een nieuwe bruikbare vorm van onderzoeksmethode ontwikkeld zijn die ook voor ander soortgelijk onderzoek gebruikt kan worden.

4.1 Wat is een wetenschappelijk model?

De eerste stap die genomen is bij het ontwikkelen van dit analysemodel is het zoeken van relevante literatuur over wetenschappelijke modellen. Op deze manier wordt inzicht verkregen over het nut van een model en over hoe een model gebruikt kan worden.

Bertels & Nauta (1969) omschrijven een model als een poging tot vergelijking. In hun werk *Inleiding tot modelbegrip* komen verschillende vormen van modellen en hun toepassing aan bod. Hoewel hier geen pasklaar model wordt aangeboden dat geschikt is voor dit onderzoek, wordt door dit werk wel meer duidelijk over het nut en de mogelijkheden van wetenschappelijke modellen.

De auteurs richten zich op allerlei takken van de wetenschap, waaronder ook de sociale wetenschappen. Volgens Bertels & Nauta (1969) heeft het gebruik van modellen veel betekend voor de sociale wetenschappen. Als hulpmiddel bij het analyseren van sociale structuren en processen zou het isolement van deze wetenschappen doorbroken zijn. Nu kunnen modellen die voor sociaal onderzoek gebruikt worden niet direct gebruikt worden voor het analyseren van foto's, de theorie uit dit werk is dan ook gebruikt als basis om inzicht te krijgen in het construeren van een model. Het geeft antwoord op vragen als: 'Wat is een model?', 'Hoe ziet een model eruit?' en 'Hoe kan een model gebruikt worden?'.

In dit onderzoek wil ik een model ontwikkelen waarmee gepubliceerde foto's kunnen worden vergeleken met de heersende ideaalbeelden van het landschap en de natuur.

Volgens Bertels & Nauta (1969) is een model een geconstrueerde structuur om de werkelijkheid te beschrijven. In dit onderzoek wordt die te beschrijven werkelijkheid gevormd door de foto's die op hun beurt weer

afbeeldingen van een (andere, 'echte') werkelijkheid zijn. Hiermee wordt bedoeld dat er geen onderzoek gedaan wordt naar een concreet sociaal verschijnsel.

Bertels & Nauta (1969) spreken met betrekking tot modellen bij sociaal onderzoek van een 'theoretisch ideaal model' waarbij theoretische vooronderstellingen in het spel zijn. Een 'theoretisch ideaal model' verschijnt meestal in de vorm van een vereenvoudigde hypothese of in de vorm van extrapolatie. In dit onderzoek zijn de vooronderstellingen voortgekomen uit de nota *De staat van de ruimte*. De nota *De staat van de ruimte: Nederland zien veranderen* is een rapport van het Ruimtelijk Planbureau. In het theoretisch kader is deze nota en wat die voor dit onderzoek betekent, besproken.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen kan een model in dit onderzoek functioneren als hulpmiddel bij het beschrijven van de werkelijkheid. Nu is het niet voldoende om alleen te beschrijven wat men op de foto's kan zien. Het is belangrijk om wat er op de foto's te zien valt, zo mogelijk te koppelen aan de ideaalbeelden uit de nota. Hier komt naar voren wat Bertels & Nauta (1969) ook al aangeven in een van hun vele omschrijvingen van het model: Het functioneren van het model als brug tussen de kloof van theorie en empirie.

Om een goed model te maken moet eerst gekeken worden naar de inhoud van de onderzoeksvraag, ofwel; wat willen we weten en/of meten in dit onderzoek?

De eerste te beantwoorden vraag voortkomend uit de onderzoeksvraag is:

'Welke categorieën foto's komen voor in vier Nederlandse natuurtijdschriften in 2006 en welk beeld van het landschap en de natuur wordt hiermee gegeven?'

Om de wereld te beschrijven heeft het geen zin om elk individueel element een benaming te geven, dan zou de beschrijving hetzelfde zijn als de werkelijkheid en geen toegevoegde waarde hebben (p.149 Bertels & Nauta, 1969).

Toch is een zekere beschrijving of inventarisatie van de foto's wel nodig om te weten in welke categorie deze vallen. Het is na het verzamelen van de foto's dan ook een tweede stap in het onderzoek om de foto's in te delen in categorieën. De categorieën zijn gemaakt door de foto's meer malen goed te bekijken. Door op een grove manier de foto's in te delen kon al een eerste categorisering gemaakt worden. Door steeds op een zo objectief mogelijke manier naar de foto's te kijken en na te denken over mogelijke categorieën kon een meer specifieke indeling gemaakt worden.

Het analysemodel dat hier gepresenteerd wordt is een stappenplan dat er toe leidt foto's te kunnen analyseren. Het model kan tevens gebruikt worden als controlemiddel om te zien of er in de periode na de nota iets veranderd is ten opzichte van de periode voor de nota. Het is dan niet meer nodig om nieuwe categorieën te vormen, de hier gemaakte categorieën kunnen dan weer gebruikt worden.

Schema 4.1 Stappenplan onderzoeksvraag 1

Stap 1	Samenstellen van de dataverzameling: vastleggen van de foto's in een bestand
Stap 2	Bekijken van de dataverzameling: bepalen welke foto's wel en welke foto's niet kunnen worden gecategoriseerd
Stap 3	A: Vormen van fotografische categorieën: wat voor soort foto's zijn het? B: Vormen van onderwerp categorieën: wat is het belangrijkste onderwerp op de foto? C: Vormen van biologische categorieën: welk type natuur is op de foto te zien? D: Vormen van waarde categorieën: welke indruk geeft de foto?
Stap 4	Coderen van de foto's: bij elke foto in het databestand wordt gekeken welke variant van elk van de vier categorieën daar bij hoort
Stap 5	Tellen van de categorieën: bij elk van de vier categorieën en bij elk van de varianten daarvan wordt geteld hoeveel foto's voorkomen.
Stap 6	Vormen van resultaten: de uitslag van stap 4 en 5 wordt in tabellen weergegeven, waarbij de meest opvallende resultaten worden toegelicht.

Schema 4.2 Stappenplan onderzoeksvraag 2

Stap 1	Het concretiseren van de ideaalbeelden: de tekst uit de nota vertalen in dezelfde bewoordingen als de categorieën
Stap 2	Het analyseren en schematisch weergeven van welke categorieën bij welke ideaalbeelden passen.
Stap 3	<p>A:Fotografische categorieën: welke ideaalbeelden passen bij welke variant en waarom?</p> <p>B: Onderwerp categorieën: welke ideaalbeelden passen bij welke variant en waarom?</p> <p>C:Biologische categorieën: welke ideaalbeelden passen bij welke variant en waarom?</p> <p>D:Waarde categorieën: welke ideaalbeelden passen bij welke variant en waarom?</p>
Stap 4	Tellen per ideaalbeeld hoe vaak de categorieën die hierbij passen voorkomen per tijdschrift.
Stap 5	Vormen van resultaten: de uitslag van stap 4 wordt in tabellen weergegeven, waarbij de meest opvallende resultaten worden toegelicht.

4.2 Categorieën met betrekking tot de te onderzoeken foto's

Er zijn vier soorten categorieën gevormd die alle met een ander aspect van de foto te maken hebben, namelijk; 1. fotografische categorieën, 2. onderwerp categorieën, 3. biologische categorieën en 4. waarde categorieën. In Tabel 1. worden de vier soorten categorieën gepresenteerd.

Tabel 4.1 Indeling van de categorieën.

fotografische categorieën	onderwerp categorieën	biologische categorieën	waarde categorieën
landschapsfoto	dier	weidegebied	aangetast positief
natuurfoto	menselijke activiteit	watergebied	aangetast negatief
	vegetatie	bos- en heidegebied	ongerept
	gebouwen/objecten	kust	nostalgische waarde

In het tweede gedeelte van deze paragraaf worden de categorieën afzonderlijk besproken. Bij elke categorie is uitleg gegeven over de inhoud en er is een voorbeeldfoto uit de dataverzameling bijgeplaatst.

Bij elke foto wordt bekeken welke categorieën van toepassing zijn.

Het categoriseren van foto's is nauwkeurig gedaan volgens de precieze definiëring van de categorieën. Zo is een foto met een wandelpad nooit 'ongerept' ook al ziet de natuur er ongerept uit, de omschrijving van deze categorie sluit het wandelpad uit. Er zijn meer soorten categorieën waarin foto's kunnen worden ingedeeld, maar die hier niet zijn gebruikt. Zo kunnen foto's worden ingedeeld naar de manier waarop de foto is

gemaakt, dan ontstaan categorieën als: close-up, panoramafoto en luchtfoto. Deze categorieën zijn niet gebruikt omdat ze geen relevante informatie zouden opleveren voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag.

De indeling van de foto's op basis van de locatie waar zij zijn genomen zou voor het onderzoek wel van belang kunnen zijn. In dit geval zou men iets kunnen zeggen over welke plek in Nederland de meeste foto's vandaan komen. Is dit Overijssel, dan zou het beeld kunnen ontstaan dat de meeste natuur in Nederland in Overijssel is te vinden. Het was echter niet mogelijk om deze categorie te gebruiken omdat er in de bijschriften bij de foto's geen informatie wordt gegeven over de locaties waar zij zijn genomen.

4.3 Niet gebruikte foto's

Vanzelfsprekend waren niet alle foto's uit de geselecteerde tijdschriften geschikt om te analyseren. Ook al zijn de onderzochte bladen allen natuurtijdschriften en bevatten ze veel foto's, niet alle foto's zijn natuurfoto's. Zo komen er ook portretfoto's in voor die bijvoorbeeld een interview illustreren, deze foto's zouden niet geschikt zijn omdat het onderwerp van dit onderzoek landschaps- en natuurfoto's zijn. Foto's die niet aan het databestand werden toegevoegd zijn foto's die voor drie vierde bestaan uit de afbeelding van een mens of dier. Deze foto's zijn uitgesloten omdat ze niet geschikt zijn voor analyse in dit onderzoek. Zou men bijvoorbeeld een foto willen analyseren van een tweetal herten waarop verder niets te zien is, dan kan men alleen iets over de dieren zeggen, bijvoorbeeld of ze in een groep staan of niet. Voor de gekozen ideaalbeelden is dit niet van belang, de ideaalbeelden hebben alle betrekking op een meer samengesteld beeld van het landschap en de natuur, het gaat dan vaak om een combinatie van elementen in een

foto. De foto's die voor drie vierde bestaan uit de afbeelding van een mens of dier zijn vaak bedoeld om specifiek dit dier in beeld te brengen, bijvoorbeeld als illustratie bij een artikel over herten op de Veluwe. Een foto die voor drie vierde bestaat uit een mens heeft ook meestal de bedoeling deze persoon in beeld te brengen bijvoorbeeld als illustratie bij een interview.

Niet alle foto's waarop dieren of mensen staan zijn uitgesloten. Vooral dieren komen vaak voor op typische landschapsfoto's, zoals een vlucht vogels boven een weiland of grazende koeien. Dit is juist een belangrijk onderdeel van een bepaalde categorie foto's zoals later in dit hoofdstuk zal blijken.

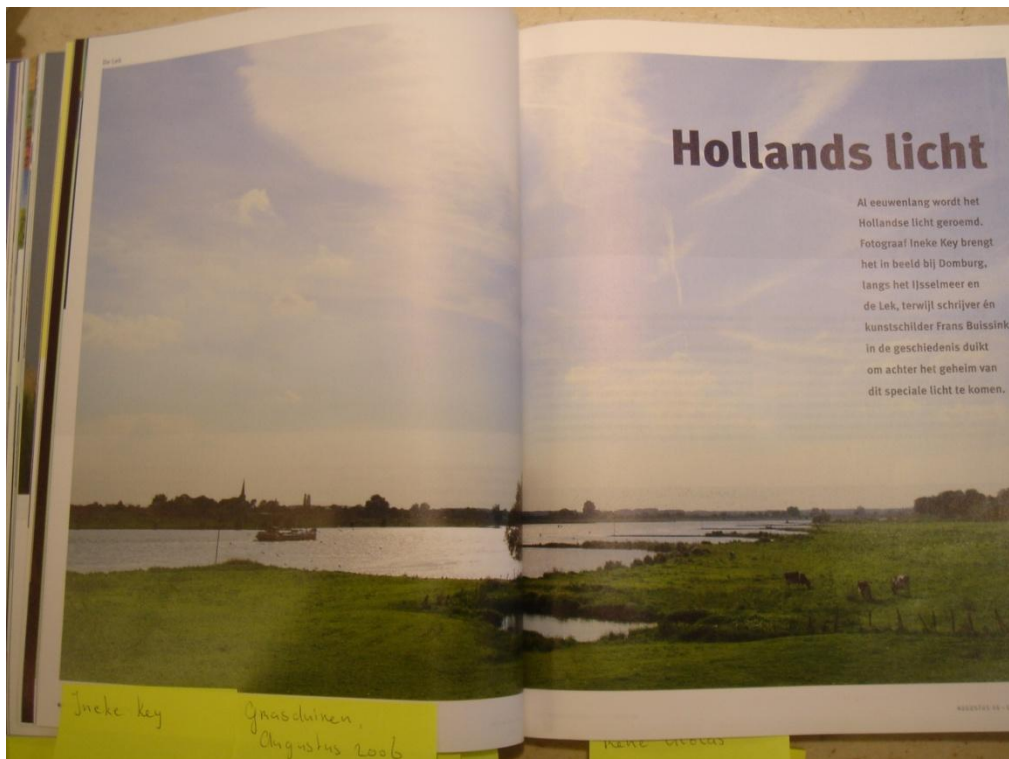
4.3.1 Fotografische categorieën

De fotografische categorieën geven aan wat voor soort foto het is.

Landschapsfoto

De landschapsfoto geeft vaak een wijds zicht op een landschap. Op deze foto's is vaak een horizon te zien, al dan niet achter bomen of ander soort begroeiing. Ook een heuvellandschap kan een landschapsfoto zijn, mits er maar een wijds zicht wordt geboden op dit landschap. Er kan een dorp of stad te zien aan deze horizon en daarboven een groot stuk lucht. Op deze foto is vaak een weiland, akker of ander bewerkt land te zien. Ook kan er water te zien zijn op deze foto, zoals een sloot of rivier. Ook kan een landschapsfoto een afbeelding van een strand of ander kustgebied zijn. Deze categorie is niet zozeer verbonden met wat er te zien is op de foto, maar meer met de manier waarop de ruimte of de ruimtelijkheid is afgebeeld.

Afbeelding 2

Natuurfoto

Een natuurfoto is een foto van een onderdeel van de natuur. Er is doorgaans geen horizon te zien, wat deze categorie duidelijk onderscheidt van de categorie 'landschapsfoto'. Een natuurfoto is bijvoorbeeld een foto van een groepje bomen met wat lage planten en mos. Ook dieren kunnen op deze foto voorkomen.

Afbeelding 3

4.3.2 Onderwerp categorieën

De onderwerpcategorieën geven aan wat er op de foto te zien is. Om te voorkomen dat alle onderwerpen genoemd worden (dit zou een oneindige opsomming worden), is gekozen voor vier generaliserende onderwerp categorieën.

Dieren

Deze foto's hebben als hoofdonderwerp één of meer dieren. De dieren kunnen gesitueerd zijn in een bos, een landschap of een ander soort natuurlijk gebied. Ze kunnen in een kudde voorkomen of alleen. Niet alle foto's waarop een dier is te zien vallen onder deze categorie. Het dier of de dieren vormt/vormen het 'hoofdonderwerp' van de foto. Zo valt een foto met een groep wandelaars en één hond onder de categorie 'menselijke activiteit' en niet onder 'dieren' omdat de hond een minder opvallend onderdeel is dan de mensen. De dieren die voorkomen zijn bijvoorbeeld: hert, vogel, hond, koe, vos, schaap.

Afbeelding 4

Menselijke activiteit

Op deze foto is het hoofdonderwerp menselijke activiteit. Voorbeelden zijn: wandelen, fietsen, onderzoeken.

Afbeelding 5

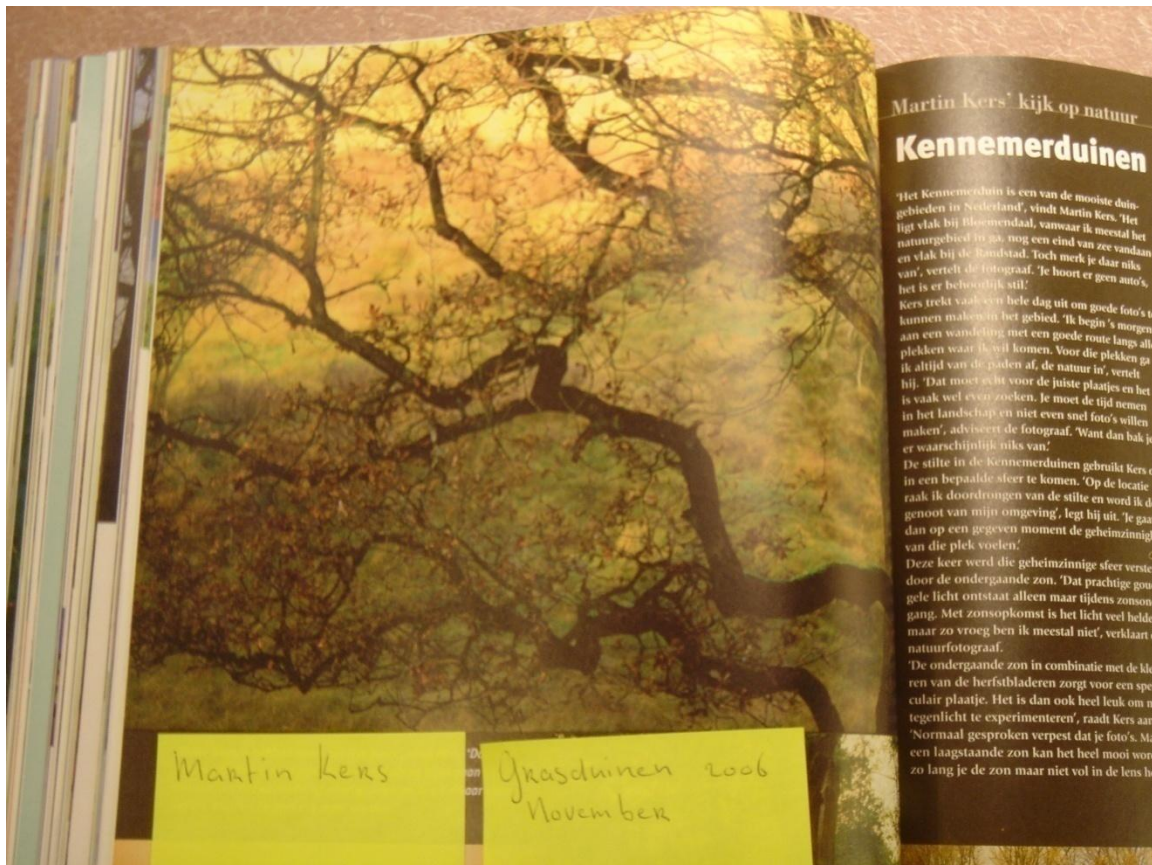

Vegetatie

Met vegetatie worden alle soorten begroeiing bedoeld. Dit kunnen bomen, struiken, gras en mos zijn.

Op alle foto's komt wel een vorm van vegetatie voor, deze categorie is alleen van toepassing als er geen ander onderwerp opvallend in beeld is; de vegetatie is dan het belangrijkste onderwerp van de foto.

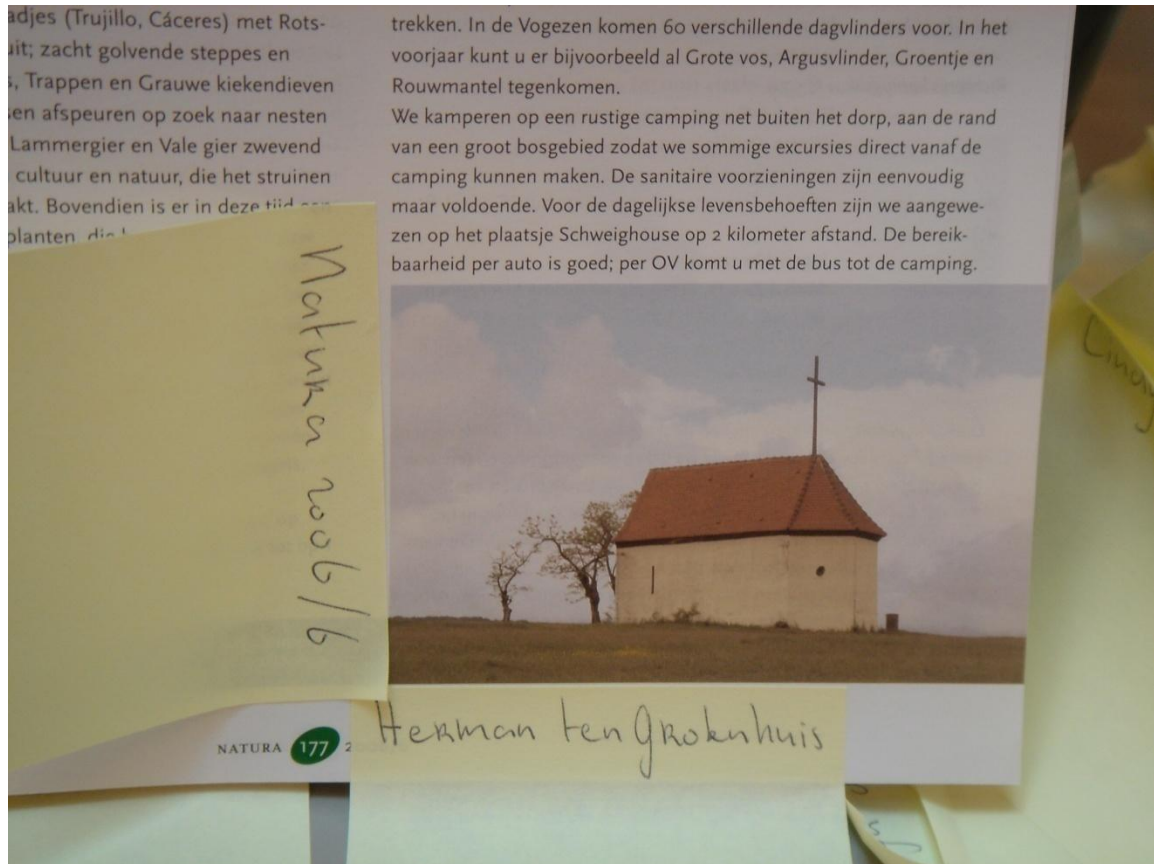
Afbeelding 6

Gebouwen/objecten

Bij deze categorie is een gebouw of een ander object het belangrijkste onderwerp van de foto. Dit kan een molen zijn of een boerderij, maar ook een tractor of een auto.

Afbeelding 7

4.3.3 Biologische categorie

Bij de derde soort categorie gaat het om het type natuur dat op de foto's te zien is. Om te voorkomen dat niet elk specifieke soort plant of boom genoemd hoeft te worden (zo zou de indeling te uitgebreid en onoverzichtelijk zijn), is gekozen voor een biologische indeling per soort natuur. De volgende typen natuur zijn de biologische categorieën: Weidegebied, Watergebied, Bos- en heidegebied en Kustgebied. Deze categorie is ook van belang om te kunnen zien welk beeld van de natuur door de bladen wordt gegeven. Zien we veel foto's van bosrijk gebied of juist veel foto's van het kustgebied? Wellicht wordt een type natuur over- of ondervertegenwoordigd in een van de bladen. Deze categorie kan helpen antwoord te geven op deze vragen. Deze categorieën zijn gemaakt door goed te kijken naar de foto's en na te denken over de verschillende soorten natuur die op de foto's voorkomen.

Weidegebied

Op deze foto's is het hoofdonderwerp een weiland. Een weiland is vaak te zien in combinatie met elementen van het boerenbedrijf, zoals een schuur, boerderij of koeien. Waarschijnlijk komt deze categorie vaak voor in combinatie met de fotografische categorie 'landschap'.

De volgende elementen kunnen er in voorkomen: weiland, boerderij(modern of ouderwets), stal, landbouwwerktuigen, akker, polder, koe.

Afbeelding 8

De levende Natuur

3 Mei 2006

Gues Adams

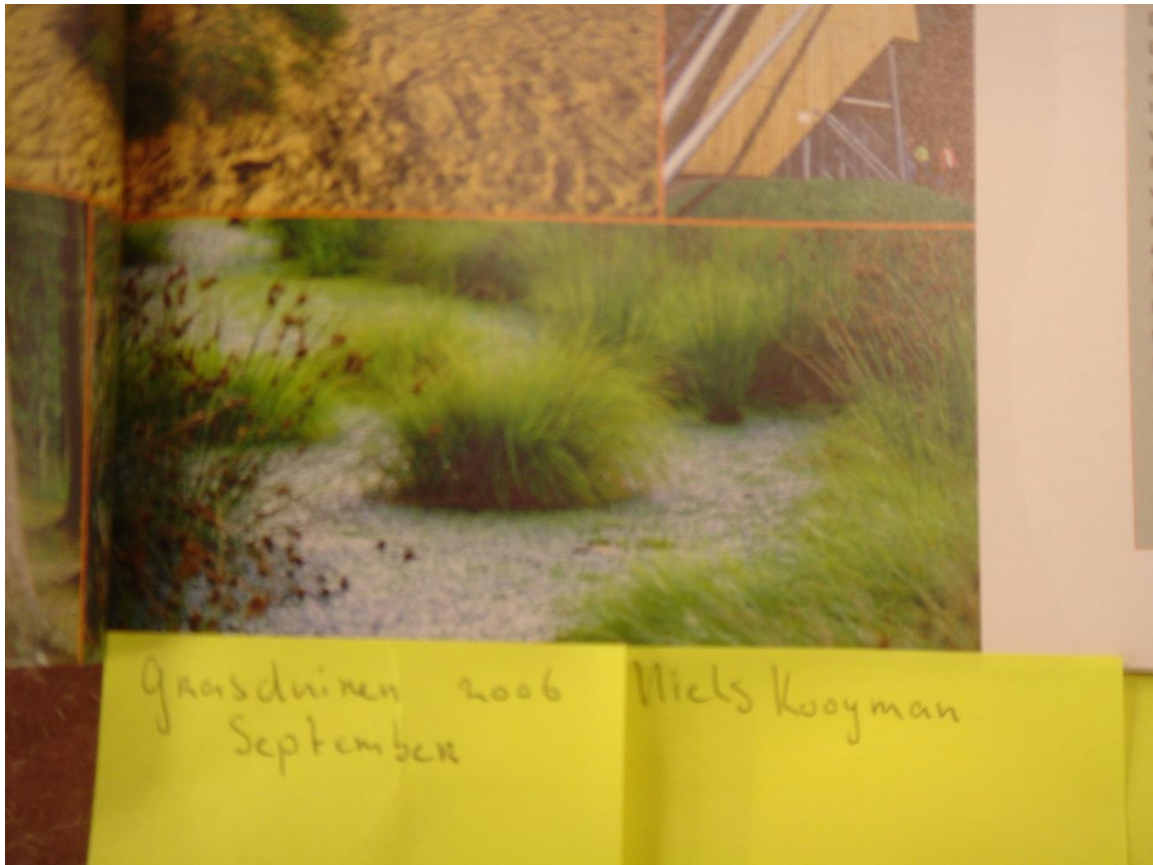
Vlaanderen

Het belang van de Kunst-
lers voor weidevogels in
anderen is de algemene
erms sterk toegenomen.
herte gebied in de streek
de gevormd door de Litterke

Watergebied

Op deze categorie foto's is het hoofdonderwerp water. Vaak is de foto een afbeelding van een waterrijk gebied in de vorm van een beek, rivier of plas. Hoewel ook in andere typen natuur water voorkomt, zoals in 'weidegebied' in de vorm van een slootje tussen weilanden, is in deze categorie het water het belangrijkste onderdeel op de foto. De volgende elementen kunnen er in voorkomen: sloot, plas, meer, rivier, beek, vegetatie.

Afbeelding 9

Bos- en heidegebied

Op de foto's die in deze categorie vallen is het hoofdonderwerp het bos. Ook heidegebied hoort bij deze categorie; heidegebied sluit in de natuur vaak aan bij bosgebied.

Vanzelfsprekend zijn dit de foto's waarop de meeste soorten vegetatie voorkomt. Ook in deze categorie kunnen mensen voorkomen die aan het recreëren zijn, bijvoorbeeld fietsende of wandelende mensen. Dieren kunnen ook op deze foto's voorkomen, gebouwen of objecten echter nauwelijks. De volgende elementen kunnen er in voorkomen: bomen, struiken, gras, mos, heide.

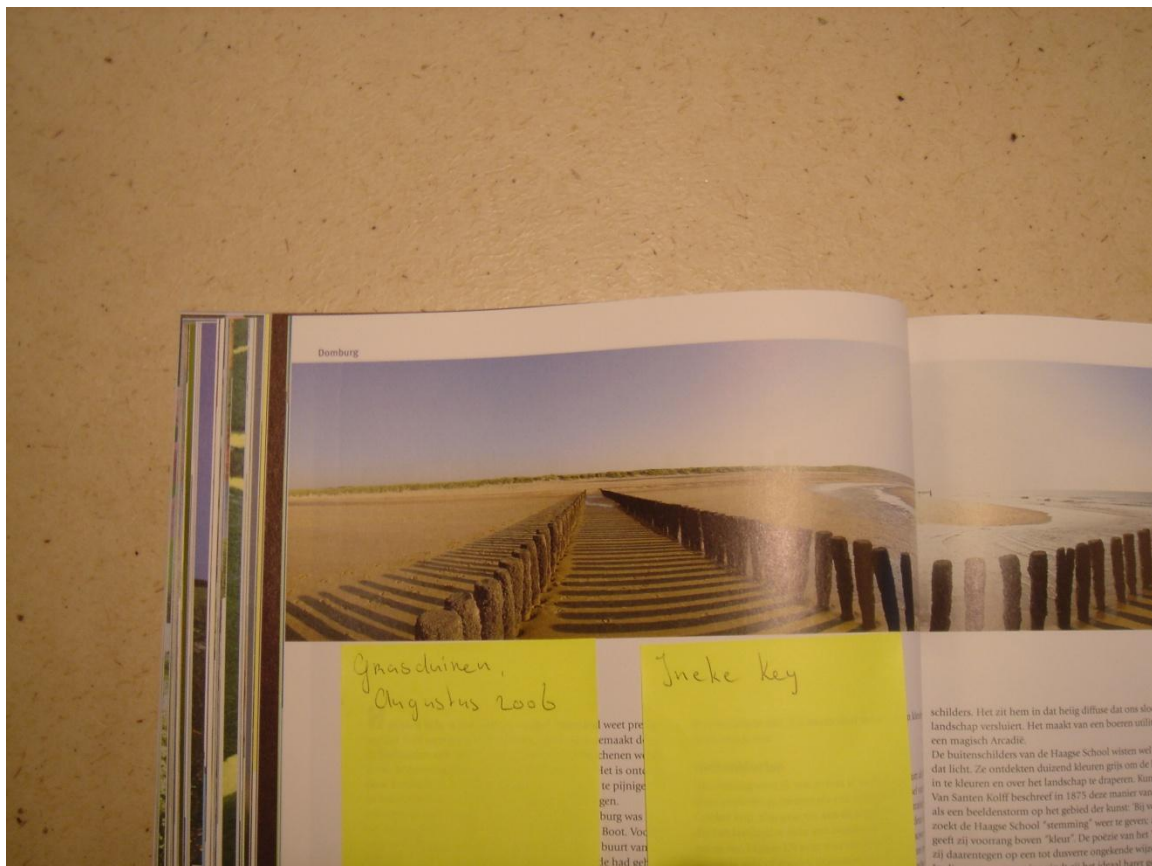
Afbeelding 10

Kustgebied

In deze categorie is het hoofdonderwerp de kust. Het strand en de zee kunnen onderwerp op deze foto's zijn, maar ook wandelaars of dieren. Begroeiing is niet veel aanwezig behalve in de vorm van duingras. De aanwezigheid van zeevogels is ook zeer herkenbaar in deze categorie. De volgende elementen kunnen er in voorkomen: kust, zee, wolken, vogels, wandelaars, paaltjes.

Afbeelding 11

4.3.4 Waarde categorieën

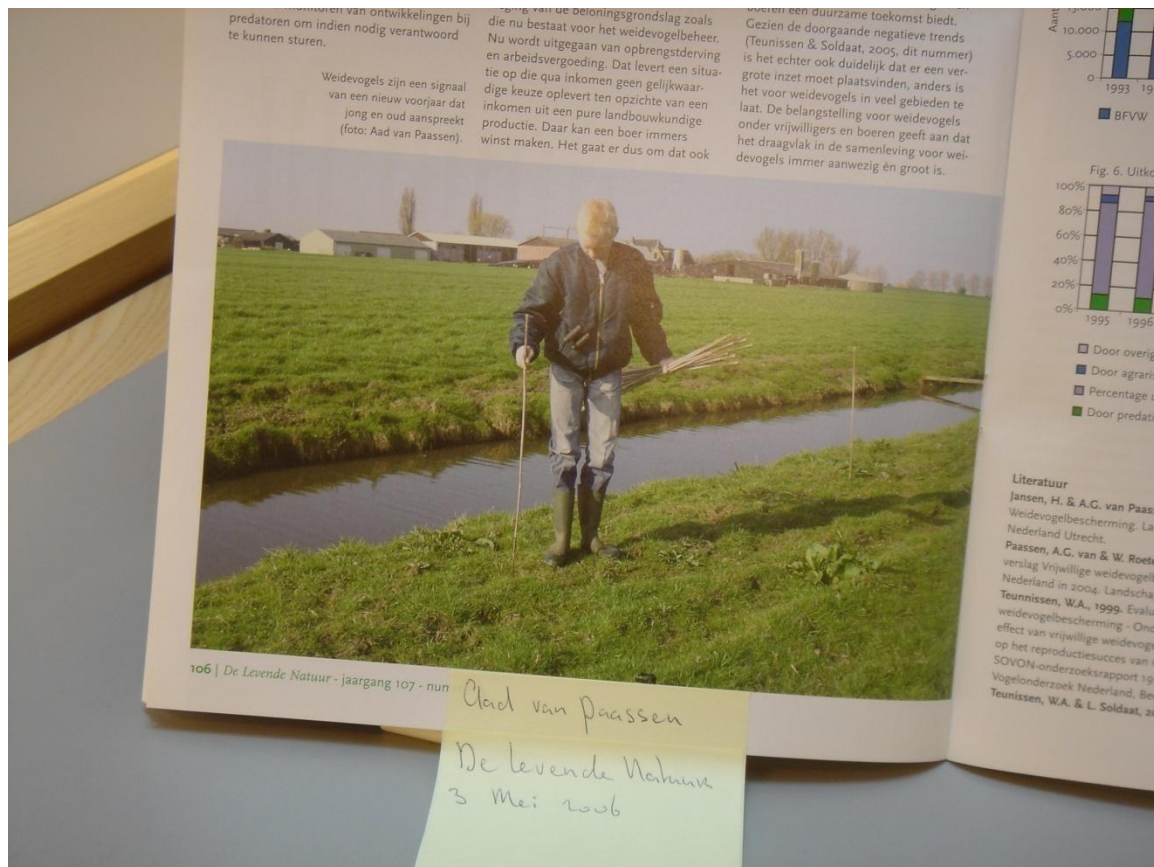
Met deze categorieën worden de foto's ingedeeld naar de waarde van de foto. Op welke manier wordt de natuur op de foto afgebeeld?

Hiermee wordt bedoeld welke indruk de natuur op de foto geeft. Een indruk van ongereptheid, een aangetaste indruk, of juist een nostalgische indruk?

Negatief aangetast

De natuur of het landschap is aangetast zodat de natuur niet meer als zodanig waarneembaar is. Dit is een aantasting die kan worden gezien als negatief voor de natuur. De aantasting verstoort het mooie beeld van de natuur. Een voorbeeld kan zijn: de aanleg van een snelweg of grote schuren.

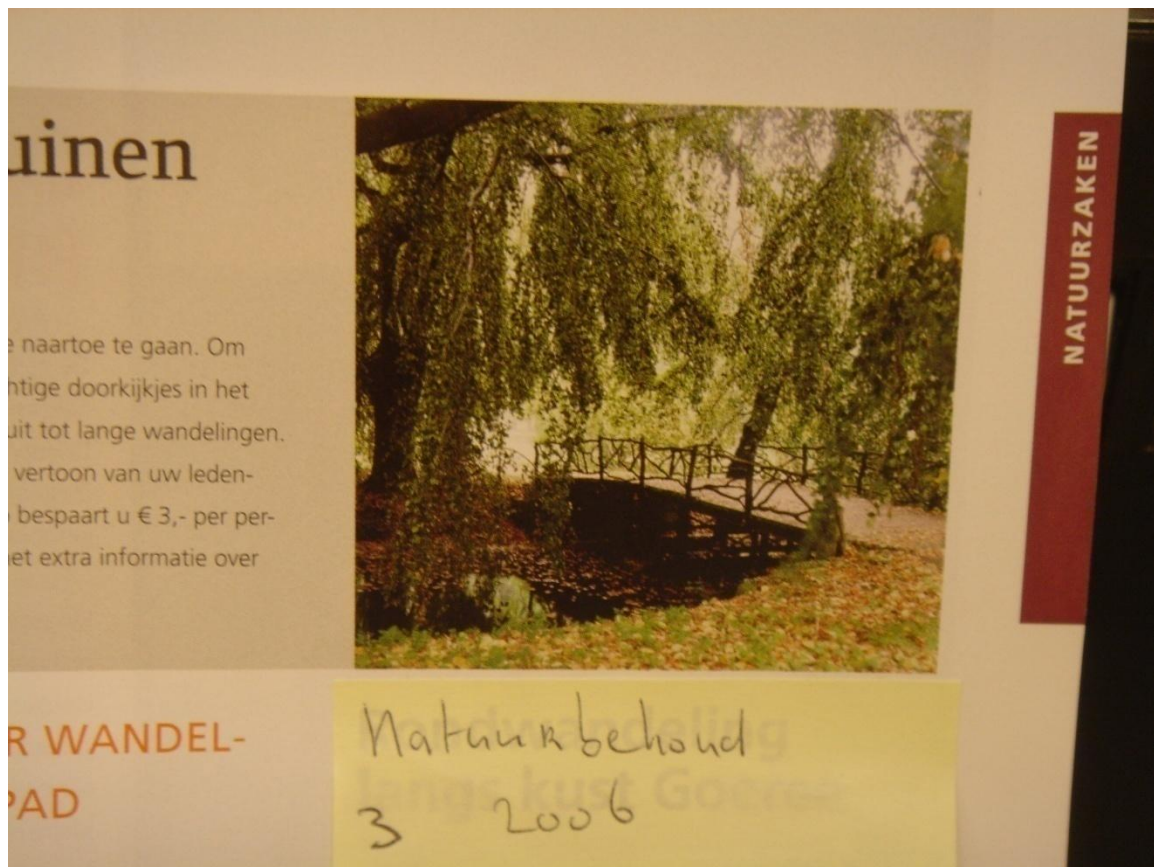
Afbeelding 12

Positief aangetast

'Positief aangetast' houdt in dat de natuur of het landschap niet ongerept is, maar dat de mens er iets in heeft veranderd, toegevoegd of aangepast. In tegenstelling tot de categorie 'aangetast' is deze aantasting nuttig en wordt als mooi ervaren. Een voorbeeld hiervan is een foto met een hek in een weiland, of een wandelpad door het bos.

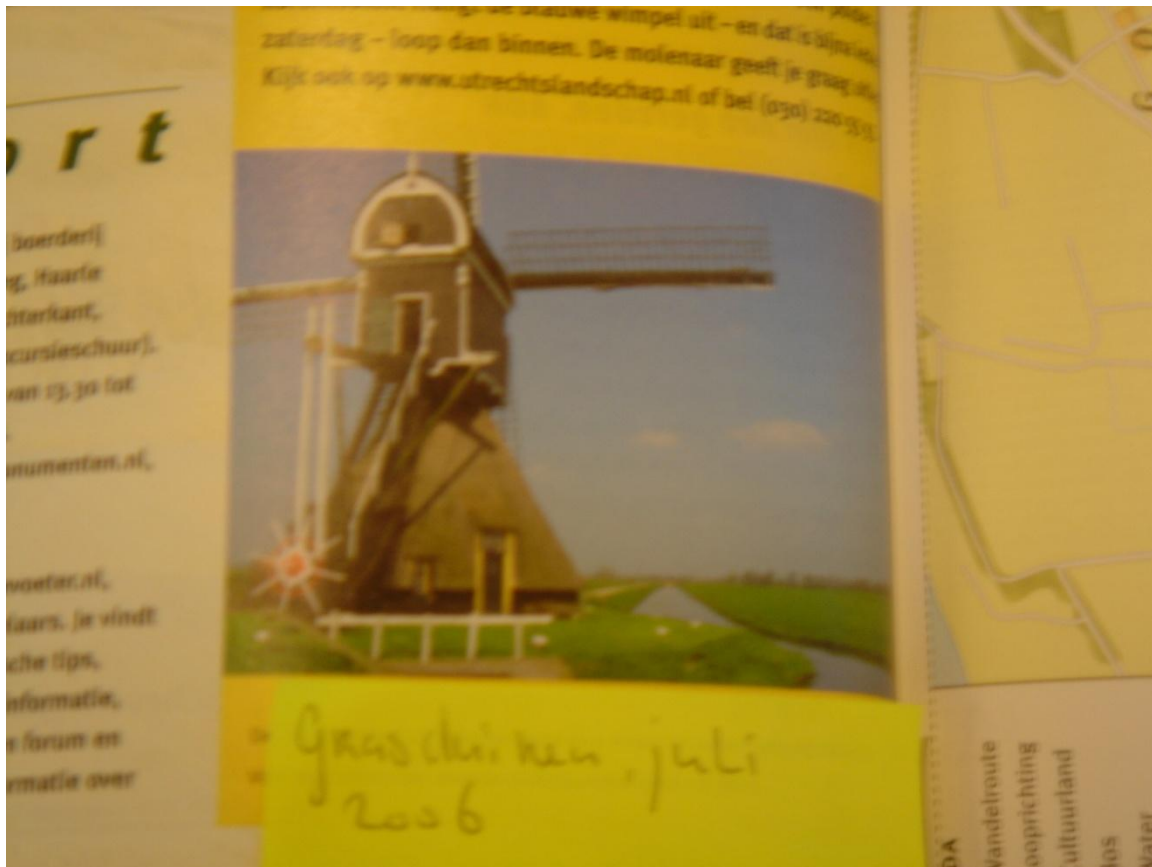
Afbeelding 13

Nostalgische waarde

De waarde categorie 'nostalgische waarde' laat typisch Hollandse landschapselementen zien. Aan dit landschap is niet te zien welk jaar het is, het is tijdloos. Elementen die in deze categorie voorkomen zijn: molen, weiland, koeien, schapen, houten hek. Bij deze categorie gaat het meer om de samenhang van de elementen of de sfeer op de foto en niet om de losse onderdelen.

Afbeelding 14

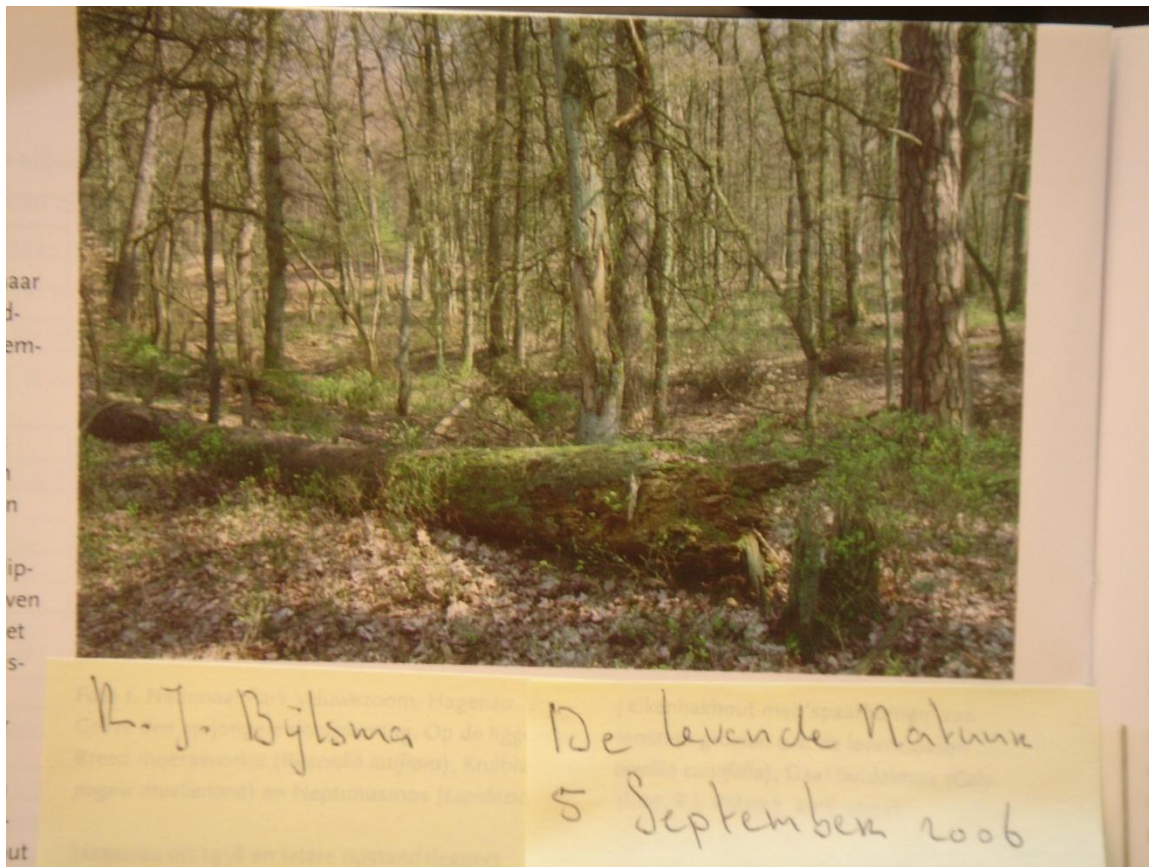

Ongerept

De categorie ongerept houdt in dat de natuur die zichtbaar is in alle opzichten onaangetast is of lijkt. Er is geen enkele menselijke invloed te zien, behalve de mens zelf die eventueel in deze ongerepte natuur aan het recreëren is.

Hierbij moet gezegd worden dat bekend is dat in Nederland geen originele ongerepte natuur zoals oerbos bestaat. Alle natuur in Nederland is 'cultuurnatuur', dat wil zeggen: door mensen gemaakte natuur. Het is belangrijk te melden dat het kunstmatige op de foto niet te zien is als leek. Ook kunnen foto's de werkelijkheid anders weergeven dan zij is door bijvoorbeeld vanuit een bepaalde hoek te fotograferen zodat de fabriek erachter niet te zien is. Het gaat hier dan ook om natuur die er 'ongerept' uitziet en niet om natuur die ook echt 'ongerept' is.

Afbeelding 15

4.4 Ideaalbeelden

De drie ideaalbeelden van het landschap en de natuur uit de nota staan centraal in het tweede gedeelte van de onderzoeksvraag:

'In hoeverre komt dit beeld overeen met de drie ideaalbeelden van het landschap en de natuur zoals geformuleerd in de nota De Staat van de Ruimte?'

De volgende stap is dan ook het concreet maken van de ideaalbeelden. Het is belangrijk om deze in dezelfde soort termen te verwoorden als de categorieën, zodat goed gekeken kan worden of er overeenkomsten zijn tussen de categorieën en de drie ideaalbeelden.

Het zou kunnen zijn dat bij één ideaalbeeld meer categorieën passen, of dat een categorie bij geen van de ideaalbeelden past. Zo zou het kunnen zijn, dat de categorie 'menselijke activiteit' bij geen van de drie ideaalbeelden past omdat menselijke activiteit in geen van de ideaalbeelden voorkomt.

In het theoretisch kader (zie hoofdstuk 2 paragraaf 2.3) is een uitgebreide beschrijving van de ideaalbeelden te lezen. In dit analysemodel zal deze beschrijving niet herhaald worden, maar zal elk van de ideaalbeelden op een concrete manier worden weergegeven zodat deze gemakkelijk kunnen worden vergeleken met de categorieën. Als aanvulling op de omschrijving van de ideaalbeelden worden ook enkele elementen van schrikbeelden die hierbij horen genoemd. Een schrikbeeld bevat elementen die per se niet in het ideaalbeeld voorkomen. Dit kan helpen om te bepalen bij welke categorieën een ideaalbeeld past. Zo duidt bijvoorbeeld een hek op de invloed van de mens, deze is hier door mensen neergezet en is niet in de natuur ontstaan. De categorie 'functioneel aangetast' kan hierdoor nooit passen bij het ideaalbeeld

'ongerepte natuur', omdat het schrikbeeld hiervan menselijke invloed als belangrijk element heeft.

Deze vertaling van ideaal- en schrikbeelden naar concrete afbeeldingen wordt niet in de nota gedaan en is dus zelf gemaakt naar aanleiding van de tekst in de nota waarin de ideaalbeelden worden uitgelegd.

Ideaalbeeld 1: 'Heldere scheiding tussen stad en land'

In dit ideaalbeeld biedt een vlak landschap een helder zicht op steden en dorpen. De rand van deze steden en dorpen is te zien aan de horizon van het landschap. Zowel een nieuwbouwwijk als een oud dorpje kan te zien zijn, als het maar duidelijk begint aan de rand van het landschap.

Voor het beeld heeft het landschap de meeste ruimte en is van het dorp alleen maar de rand in de verte te zien. Belangrijk bij dit ideaalbeeld is ook dat de steden en dorpen niet aaneengesloten zijn.

Veel elementen kunnen onderdeel zijn van dit ideaalbeeld. Omdat het brede zicht op het landschap een essentieel onderdeel van dit ideaalbeeld is zal een dichtbegroeid gebied hier niet bij passen.

Ideaalbeeld 2: 'Het idyllische platteland'

In dit tweede ideaalbeeld is het idyllische platteland een vooroorlogs uitzierend boerenlandschap met een ouderwetse boerderij, houten hekken en koeien of schapen. De nadruk ligt hier op de historische factor, bij dit ideaalbeeld ziet de natuur eruit alsof de tijd heeft stilgestaan.

Er zijn geen moderne elementen zoals grote silo's, kassen, schoorstenen, elektriciteitsmasten, windturbines en megastallen te vinden in dit beeld. Hoewel ook bij dit ideaalbeeld veel elementen passen moet men eerder denken aan een weiland en elementen van een boerenbedrijf, dan aan een bosrijk gebied of een kustgebied.

Ideaalbeeld 3: 'Ongerepte natuur'

Bij dit derde ideaalbeeld is de natuur ongerept, robuust en visueel niet ontsierd. Dit kan alle soorten natuur zijn: bos, water, of strand, als er maar geen menselijke invloed te zien is. De natuur is niet verschraald of door de mens beïnvloed of aangetast. Niet alleen een asfaltweg, maar zelfs een zandpad kan al opgevat worden als aantasting. Elementen die hier kunnen voorkomen zijn: veel vegetatie waarbij duidelijk is dat de natuur zijn gang kan gaan, bijvoorbeeld een omgevallen boom die met planten en mos bedekt is.

- 5.1 Onderzoeksvraag 1
- 5.2 Onderzoeksvraag 2
- 5.3 Combinatie van categorieën

5 Resultaten

De resultaten van dit onderzoek worden in dit hoofdstuk gepresenteerd. Het eerste gedeelte van dit hoofdstuk behandelt de resultaten die betrekking hebben op de eerste onderzoeksvraag:

'Welke categorieën foto's komen voor in vier Nederlandse natuurtijdschriften in 2006 en welk beeld van het landschap en de natuur wordt hiermee gegeven?'

In het tweede gedeelte van dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd die betrekking hebben op de tweede onderzoeksvraag:
'In hoeverre komt dit beeld overeen met de drie ideaalbeelden van het landschap en de natuur zoals geformuleerd in de nota De Staat van de Ruimte?'

5.1 Onderzoeksvraag 1

In de volgende tabel is te zien hoeveel foto's per tijdschrift zijn geselecteerd voor het databestand.

Tabel 5.1 Aantal foto's in 2006 per tijdschrift

	aantal foto's
Natura	17
Natuurbehoud	54
De levende natuur	64
Grasduinen	246
Totaal	381

De meeste foto's komen uit het blad *Grasduinen*, dit blad heeft dan ook twaalf nummers per jaar en er is één jaargang gebruikt, terwijl de andere bladen maar vier of zes uitgaven per jaar hebben.

Elke foto in het databestand heeft van elke soort categorie één variant gekregen, namelijk: één fotografische categorie, één onderwerpcategorie, één biologische categorie en één waarde categorie. Zo heeft elke foto vier verschillende categorieën. Bijvoorbeeld: natuurfoto, vegetatie, bos- en heidegebied, ongerept (zie ook paragraaf 3.3 Dataverzameling). Door elke foto te coderen met vier toepasselijke categorieën kan gemakkelijk worden gezocht op één categorie, of per combinatie van categorieën, zoals van toepassing is bij paragraaf 5.2 van dit hoofdstuk.

In de volgende tabel is te zien hoe vaak de fotografische categorieën in elk blad voorkomen. Rechts hiervan is te zien welk percentage dit is van het totaal aantal foto's uit dit tijdschrift. Op deze manier wordt duidelijk hoe de verhouding van de categorieën is per tijdschrift. Voor alle categorieën zal dit zo worden gedaan.

Tabel 5.2 Fotografische categorieën per tijdschrift

	landschapsfoto	percentage ten opzichte van alle foto's in dit tijdschrift	natuurfoto	percentage ten opzichte van alle foto's in dit tijdschrift
Natura	12	71%	5	29%
Natuurbehoud	37	69%	17	31%
De levende natuur	44	69%	20	31%
Grasduinen	187	76%	59	24%
Totaal	280	73%	101	27%

Van het totaal aantal foto's komt de categorie 'landschap' het meest voor.

In het blad *Natura* is 71% van de foto's een landschapsfoto en 29% is een natuurfoto. Zowel in het blad *Natuurbehoud* als in *De levende natuur* is 69% van de foto's een landschapsfoto en 31% een natuurfoto.

Het blad *Grasduinen* is het blad waarin relatief het grootste aandeel van de foto's landschapsfoto's zijn. Hier is 76% van de foto's een landschapsfoto en 24% een natuurfoto.

In de volgende tabel is te zien hoe vaak de onderwerp categorieën in elk blad voorkomen. Ook is te zien welk percentage dit is van het totaal aantal foto's uit dat tijdschrift.

Tabel 5.3 Onderwerp categorieën per tijdschrift

	dier		menselijke activiteit		vegetatie		gebouwen/objecten	
Natura	3	18%	2	12%	6	35%	6	35%
Natuurbehoud	5	10%	11	20%	27	50%	11	20%
De levende natuur	7	11%	7	11%	33	51%	17	27%
Grasduinen	30	12%	31	13%	129	53%	55	22%
Totaal	45	12%	51	13%	195	51%	89	23%

In totaal komt in alle bladen de categorie 'vegetatie' het meest voor en de categorie 'dier' het minst.

In het tijdschrift *Natura* komen de onderwerp categorieën 'vegetatie' en 'gebouwen/objecten' met 35% het meest voor.

In het tijdschrift *Natuurbehoud* behoort 50% van alle geselecteerde foto's tot de categorie 'vegetatie'.

In het tijdschrift *De levende natuur* behoort 51% van de foto's tot de categorie 'vegetatie'.

In het tijdschrift *Grasduinen* komt de categorie 'vegetatie' met 53% ook het meest voor.

In de volgende tabel is te zien hoe vaak de biologische categorieën in elk blad voorkomen. Ook is te zien welk percentage dit is van het totaal aantal foto's uit dat tijdschrift.

Tabel 5.4 Biologische categorieën per tijdschrift

	weidegebied		watergebied		bos- en heidegebied		kust	
Natura	7	41%	2	12%	7	41%	1	6%
Natuurbehoud	14	26%	15	28%	20	37%	5	9%
De levende natuur	32	50%	12	18%	19	29%	2	3%
Grasduinen	70	30%	58	24%	83	35%	27	11%
Totaal	123	32%	87	23%	129	34%	35	9%

In totaal komt de categorie 'bos- en heidegebied' het meest voor. De categorie 'kust' komt in totaal het minst voor.

In het tijdschrift *Natura* komen de biologische categorieën 'weidegebied' en 'bos- en heidegebied' even vaak voor, namelijk in 41% van de foto's. Beide komen ze vaker voor in dit tijdschrift dan de categorieën 'kust' en 'watergebied'.

In het tijdschrift *Natuurbehoud* komt de categorie 'bos- en heidegebied' met 37% het meest voor.

In het tijdschrift *De levende natuur* komt de categorie 'weidegebied' het meest voor, 50% van de foto's in dit tijdschrift hebben deze variant van de biologische categorieën.

In het tijdschrift *Grasduinen* komt de categorie 'bos- en heidegebied' met 35% het meest voor.

In alle bladen komt de categorie 'kust' het minst vaak voor.

In de volgende tabel is te zien hoe vaak de waarde categorieën in elk blad voorkomen. Ook is te zien welk percentage dit is van het totaal aantal foto's uit dat tijdschrift.

Tabel 5.5 Waarde categorieën per tijdschrift

	aangetast positief		aangetast negatief		ongerept		nostalgische waarde	
Natura	4	24%	2	12%	10	58%	1	6%
Natuurbehoud	17	31%	1	2%	34	63%	2	4%
De levende natuur	14	22%	8	13%	36	56%	6	9%
Grasduinen	77	31%	7	3%	156	63%	8	3%
Totaal	112	29%	18	5%	237	62%	17	4%

In alle tijdschriften komt de categorie 'ongerept' het meest voor.

Opvallend is dat in alle tijdschriften meer dan 50% van de foto's de waarde categorie 'ongerept' heeft.

In de tijdschriften *Natura* en *De levende natuur* komt de categorie 'nostalgische waarde' het minst voor.

In de tijdschriften *Natuurbehoud* en *Grasduinen* komt de categorie 'aangetast negatief' het minst voor.

5.2 Onderzoeksvraag 2

Hieronder volgt per ideaalbeeld een analyse van elke categorie waarbij duidelijk wordt of deze wel of niet bij het ideaalbeeld past. Vervolgens wordt in een tabel weergegeven welke categorieën bij het ideaalbeeld passen. Dit is een eerste stap naar het beantwoorden van onderzoeksvraag 2.

Idealbeeld1: 'Heldere scheiding tussen stad en land'

Fotografische categorieën:

Alleen de landschapsfoto past bij dit ideaalbeeld. Het is bij een landschapsfoto waarschijnlijker dat een stadsrand te zien is, omdat deze categorie foto's vaak een weids zicht bieden op een landschap. Een natuurfoto past niet bij dit ideaalbeeld omdat deze maar een klein onderdeel van de natuur laat zien, in dit geval kan een stadsrand nooit in beeld zijn.

Onderwerp categorieën:

Alle onderwerp categorieën kunnen voorkomen bij dit ideaalbeeld. De categorie 'gebouwen/objecten' is de enige die moet voorkomen bij dit ideaalbeeld. Er moet hier een stadsrand te zien zijn.

Biologische categorieën:

Ook alle biologische categorieën kunnen passen bij dit ideaalbeeld, hoewel de categorieën 'bos- en heidegebied' en 'kustgebied' waarschijnlijk minder goed bij dit ideaalbeeld passen dan de andere twee biologische categorieën. Deze twee soorten natuur grenzen wellicht minder vaak aan een stadsrand.

Waarde categorieën:

De waarde categorie 'ongerept' is de enige die helemaal niet bij dit ideaalbeeld past. Bij deze categorie is geen menselijke invloed te zien.

Aangezien bij dit ideaalbeeld de rand van een stad of dorp te zien is, is ook de invloed van de mens te zien. Deze steden of dorpen zijn immers geen onderdeel van de natuur. Opvallend is dat ook de waardecategorie 'aangetast negatief' bij dit ideaalbeeld kan passen. Dit komt omdat niets in de beschrijving van dit ideaalbeeld, een aantasting in negatieve zin uitsluit (zie ook voor beschrijving ideaalbeelden paragraaf 2.3.1 Ideaalbeelden).

Tabel 5.6 Ideaalbeeld 1 in combinatie met mogelijke categorieën

Idealbeeld 1	fotografische categorieën	onderwerp categorieën	biologische categorieën	waarde categorieën
	landschapsfoto	dier	weidegebied	aangetast positief
		menselijke activiteit	watergebied	aangetast negatief
		vegetatie	bos- en heidegebied	nostalgische waarde
		gebouwen/objecten	kustgebied	

Idealbeeld 2: 'Het idyllische platteland'

Fotografische categorieën:

Alleen de fotografische categorie 'landschapsfoto' past bij dit ideaalbeeld omdat dit ideaalbeeld bestaat uit verschillende elementen die samen een 'idyllisch' beeld geven. Omdat op een natuurfoto maar een klein onderdeel van de natuur is te zien, is het niet waarschijnlijk dat een foto met die categorie bij dit ideaalbeeld past.

Onderwerp categorieën:

Alle onderwerp categorieën kunnen voorkomen bij dit ideaalbeeld.

Biologische categorieën:

De biologische categorieën 'weidegebied' en 'watergebied' passen het best bij dit ideaalbeeld. Met het 'platteland' wordt een soort gebied

bedoeld waar een boerenbedrijf op gevestigd kan zijn. Dit is niet mogelijk bij 'kustgebied' en bij 'bos- en heidegebied'.

Waarde categorieën:

De categorie 'nostalgische waarde' past het best bij dit ideaalbeeld omdat dit ideaalbeeld bijvoorbeeld een vooroorlogse boerderij laat zien. Ook de categorie 'aangetast positief' kan passen bij dit ideaalbeeld omdat er wel menselijke invloed te zien kan zijn. De categorie 'aangetast' negatief kan niet passen bij dit ideaalbeeld omdat deze categorie iets laat zien dat een negatieve indruk van de natuur geeft. Ook de waarde categorie 'ongerept' past niet bij dit ideaalbeeld. Bij deze categorie is geen menselijke invloed aanwezig, terwijl bij dit ideaalbeeld juist details als een boerderij of een hek belangrijk zijn.

Tabel 5.7 Ideaalbeeld 2 in combinatie met mogelijke categorieën.

Idealbeeld 2	fotografische categorieën	onderwerp categorieën	biologische categorieën	waarde categorieën
	landschapsfoto	dier	weidegebied	aangetast positief
		menselijke activiteit	watergebied	nostalgische waarde
		vegetatie		
		gebouwen/objecten		

Ideaalbeeld 3: 'Ongerepte natuur'

Fotografische categorieën:

Beide categorieën kunnen voorkomen bij dit ideaalbeeld. De soort foto staat niet in de weg van de ongereptheid van de natuur.

Onderwerp categorieën:

Alleen de categorie 'gebouwen/objecten' past niet bij dit ideaalbeeld omdat 'ongereptheid' betekent dat er geen menselijke invloed te zien is. De categorie 'menselijke activiteit' kan ook voorkomen bij dit ideaalbeeld omdat het feit dat een mens aanwezig is in de natuur niet betekent dat die de natuur ook aantast.

Biologische categorieën:

Alle biologische categorieën kunnen passen bij dit ideaalbeeld. Zolang de natuur op de foto maar ongerept is kunnen alle soorten natuur voorkomen op de foto.

Waarde categorieën:

Alleen de waarde categorie 'ongerept' kan voorkomen bij dit ideaalbeeld. De categorieën 'aangetast positief' en 'aangetast negatief' houden altijd een menselijke invloed in en die kan niet voorkomen bij dit ideaalbeeld. De categorie 'nostalgische waarde' kan ook niet voorkomen omdat daar altijd een element van menselijke invloed bij is, zoals een hekje, een bruggetje, of een molen.

Tabel 5.8 Ideaalbeeld 3 in combinatie met mogelijke categorieën

Idealbeeld 3	fotografische categorieën	onderwerp categorieën	biologische categorieën	waarde categorieën
	landschapsfoto	dier	weidegebied	ongerept
	natuurfoto	menselijke activiteit	watergebied	
		vegetatie	bos- en heidegebied	
			kust	

5.3 Combinatie van categorieën

Door te analyseren welke categorieën wel en welke niet bij de ideaalbeelden passen, is in de vorige paragraaf al bepaald dat de ideaalbeelden in ieder geval kunnen voorkomen in de geselecteerde foto's.

We kunnen dus nu al zeggen dat de ideaalbeelden passen bij het beeld van het landschap en de natuur dat de tijdschriften meegeven.

Nu moet gekeken worden naar de mate waarin de ideaalbeelden hierbij passen. Niet alleen hoe vaak de ideaalbeelden in alle foto's voorkomen, maar ook hoe vaak ze per tijdschrift voorkomen.

Het is nodig om per ideaalbeeld te tellen hoe vaak deze voorkomt in de bladen. Omdat bij elk ideaalbeeld maar een beperkt aantal categorieën past kunnen niet alle categorieën worden meegeteld. Zou men bijvoorbeeld willen tellen hoe vaak ideaalbeeld 1 'Heldere scheiding tussen stad en land' voorkomt, dan moeten de foto's met de fotografische categorie 'natuurfoto' niet meegeteld worden. Bij de foto's met de categorie 'natuurfoto' past ideaalbeeld 1 namelijk niet (zie ook: tabel 6).

Om de foto's met niet passende categorieën uit te sluiten moeten er combinaties gemaakt worden van categorieën die wel passen in het ideaalbeeld.

Elke foto is gecodeerd met vier categorieën, één foto heeft dus van elke soort categorie één variant gekregen. Een foto met de categorieën 'natuurfoto'/'dier'/'weidegebied'/'nostalgische waarde' past niet bij ideaalbeeld 1, aangezien de categorie 'natuurfoto' daar niet bij past, ook al passen de overige categorieën daar wel bij. Om te zien hoeveel foto's bij ideaalbeeld 1 passen moeten we eerst kijken naar de categorieën die er niet bij passen, dit zijn van de fotografische

categorieën 'natuurfoto' en van de waarde categorieën 'ongerept'. Dit betekent dat de foto's met categorie 'landschapsfoto' in combinatie met alle onderwerp categorieën en met alle biologische categorieën kunnen voorkomen. Wat de waarde categorieën betreft wordt het wat ingewikkelder, omdat alleen de waarde categorie 'ongerept' niet kan voorkomen, kunnen de overige drie wel. Alle bovenstaande combinaties moeten dus aangevuld worden met 'aangepast negatief', 'aangepast positief' en 'nostalgische waarde'.

Het is dus belangrijk om alle variërende categorieën te tellen.

Bijvoorbeeld in tabel 5.10: wanneer de combinatie

'Landschapsfoto/aangetast positief' wordt opgezocht in het databestand is te zien dat hier 97 foto's aan voldoen, 97 foto's hebben ten minste deze twee categorieën. Omdat van de andere twee categorieën alles kan voorkomen levert het geen extra waarde op wanneer deze apart worden geteld. De combinatie 'landschapsfoto/aangetast positief' die 97 keer voorkomt bevat ook combinaties als 'landschapsfoto'/'vegetatie'/'weidegebied'/'aangetast positief'.

Ook is het mogelijk dat een foto bij meerdere ideaalbeelden past. Dit is te zien in tabel 5.12 en 5.13. De aantallen en percentages foto's die bij de ideaalbeelden passen zijn opgeteld groter dan het werkelijk aantal foto's dat het databestand bevat.

In tabellen 5.6, 5.7 en 5.8 is te zien welke categorieën bij welke ideaalbeelden passen. Veel categorieën kunnen bij elk van de drie ideaalbeelden voorkomen, toch is het niet mogelijk dat een foto bij alle ideaalbeelden past. Bij ideaalbeeld 3 kan alleen de waarde categorie 'ongerept' voorkomen en die categorie kan niet voorkomen bij

ideaalbeeld 1 en 2, dit sluit de mogelijkheid van het passen van een foto bij alle ideaalbeelden uit.

Wat wel mogelijk is bijvoorbeeld, is dat een foto bij zowel ideaalbeeld 1 als bij ideaalbeeld 2 past. Deze foto zou dan bijvoorbeeld de categorieën; 'landschapsfoto', 'dier', 'weidegebied' en 'aangetast positief'. Er zijn vijf foto's die deze combinatie van categorieën hebben. Deze foto's passen bij ideaalbeeld 1 en 2. Wanneer geteld wordt hoeveel foto's per ideaalbeeld voorkomen, zou dit dus op tien foto's uitkomen, in plaats van vijf, omdat dezelfde foto's bij beide ideaalbeelden passen.

Ideaalbeeld 1:

In tabel 10 zijn de resultaten te zien van de telling van mogelijke combinaties van categorieën voor ideaalbeeld 1. Zoals in de inleiding vermeld zijn niet alle mogelijke combinaties weergegeven, maar alleen de combinaties met variërende categorieën. De combinatie 'landschapsfoto/aangetast positief' komt in het blad *Natura* 3 keer voor. Dit betekent dat drie foto's in dat blad ten minste de categorieën 'landschapsfoto' en 'aangetast positief' hebben. Deze foto's hebben ook één van de onderwerp categorieën en één van de biologische categorieën, maar omdat van deze categorieën alle varianten mogelijk zijn hoeven deze niet apart geteld te worden. Met deze combinatie hebben we dus ook alle varianten van de onderwerp categorieën en de biologische categorieën geteld.

Tabel 5.9 Alle mogelijke combinaties bij Ideaalbeeld 1

Ideaalbeeld 1	Landschapsfoto/ aangetast positief	Landschapsfoto/ aangetast negatief	Landschapsfoto/ nostalgische waarde	totaal
Natura	3	1	1	5
Natuurbehoud	11	1	2	14
De levende natuur	13	6	6	25
Grasduinen	70	6	8	84
Totaal	97	14	17	128

In totaal kunnen 128 foto's uit het databestand passen bij ideaalbeeld 1.

Ideaalbeeld 2:

Ook bij ideaalbeeld 2 past alleen de fotografische categorie 'landschapsfoto'. Bij dit ideaalbeeld moeten meer combinaties geteld worden dan bij ideaalbeeld 1 omdat er meer categorieën kunnen variëren. Niet alleen de fotografische categorieën kunnen variëren, ook de biologische categorieën en de waarde categorieën kunnen variëren. Alleen de onderwerp categorieën kunnen allemaal voorkomen bij dit ideaalbeeld en hoeven niet apart geteld te worden.

Tabel 5.10 Alle mogelijke combinaties bij ideaalbeeld 2

Ideaalbeeld 2	Landschapsfoto/ weidegebied/ aangetast positief	Landschapsfoto/ watergebied/ aangetast positief	Landschapsfoto/ weidegebied/ nostalgische waarde	Landschapsfoto/ watergebied/ nostalgische waarde	totaal
Natura	2	1	1	0	4
Natuurbehoud	5	3	2	0	10
De levende natuur	8	4	6	0	18
Grasduinen	26	14	4	3	47
Totaal	41	22	13	3	79

In totaal kunnen 79 foto's uit het databestand passen bij ideaalbeeld 2

Ideaalbeeld 3;

Bij ideaalbeeld 3 kunnen alle twee de fotografische categorieën voorkomen en deze worden daarom niet apart geteld. Van de onderwerp categorieën past de variant 'gebouwen/objecten' niet bij dit ideaalbeeld. Alle biologische categorieën passen bij dit ideaalbeeld en worden daarom niet apart geteld. Van de waarde categorieën past alleen de categorie 'ongerept' bij dit ideaalbeeld, deze moet daarom apart geteld worden.

Tabel 5.11 Alle mogelijke combinaties bij Ideaalbeeld 3

	Dier/ ongerept	Mens/ ongerept	Vegetatie/ ongerept	totaal
Natura	2	2	5	9
Natuurbehoud	3	7	23	33
De levende natuur	3	3	29	35
Grasduinen	25	16	110	151
Totaal	33	28	167	228

In totaal kunnen 228 foto's uit het databestand passen bij ideaalbeeld 3

Tabel 5.12 laat per ideaalbeeld zien hoeveel foto's uit het databestand bij elk ideaalbeeld passen en laat zien welk percentage dit is van het totaal aantal geselecteerde foto's. Het aantal foto's is groter dan het totale databestand omdat er foto's zijn die bij meerdere ideaalbeelden passen.

Tabel 5.12 Totaal aantal en percentage foto's per ideaalbeeld

	Totaal aantal Foto's	Percentage ten opzichte van alle geselecteerde foto's
I 1	128	34%
I 2	79	21%
I 3	228	60%

Idealbeeld 3 komt het meest voor in alle foto's.

Idealbeeld 2 is het minst vertegenwoordigd in de foto's.

Tabel 5.13 laat zien welk percentage van de foto's per tijdschrift bij de ideaalbeelden horen. Het percentage geeft aan hoeveel procent van het totaal aantal geselecteerde foto's uit elk tijdschrift bij elk ideaalbeeld passen. Het aantal foto's is groter dan het totale databestand omdat er foto's zijn die bij meerdere ideaalbeelden passen.

Tabel 5.13 Aantal en percentage foto's per tijdschrift

	Natura		Natuurbehoud		De levende natuur		Grasduinen	
I 1	5	29%	14	26%	25	39%	84	34%
I 2	4	24%	10	19%	18	28 %	47	19%
I 3	9	53%	33	61%	35	55%	151	61%

In alle bladen passen de meeste foto's bij ideaalbeeld 3.

6 Conclusie

Beeldvorming door landschaps- en natuurfotografie in natuurtijdschriften is het onderwerp van dit onderzoek. Door foto's uit natuurbladen te analyseren is onderzocht welk beeld van het landschap en de natuur wordt gegeven in vier Nederlandse natuurtijdschriften.

Niet alleen een beeld in algemene zin, maar ook specifieke ideaalbeelden van het landschap en de natuur zijn onderzocht en geanalyseerd.

'Welke categorieën foto's komen voor in vier Nederlandse natuurtijdschriften in 2007 en welk beeld van het landschap en de natuur wordt hiermee gegeven?'

Door te kijken welke categorieën foto's er voorkomen in de bladen kan geconstateerd worden welk beeld de tijdschriften geven.

In het tijdschrift *Natura* zijn de meeste foto's landschapsfoto's, ook hebben de meeste foto's als onderwerp vegetatie of gebouwen en objecten. Weidegebied en bos- en heidegebied zijn de typen natuur die het meest voorkomen bij dit blad. Verreweg de meeste foto's uit dit tijdschrift laten ongerepte natuur zien.

In het tijdschrift *Natuurbehoud* zijn de meeste foto's landschapsfoto's, maar het onderwerp is meestal vegetatie. Verder kan men het meest foto's zien van bos- en heidegebied en ook laten de meeste foto's ongerepte natuur zien.

In het tijdschrift *De levende natuur* zijn de meeste foto's net als bij *Natuurbehoud* landschapsfoto's en is het onderwerp ook meestal vegetatie. Opvallend is dat de meeste foto's natuur in weidegebied laten zien. Ook bij dit blad laten de meeste foto's ongerepte natuur zien. In het tijdschrift *Grasduinen* zijn ook de meeste foto's landschapsfoto's, ook is

het onderwerp van de meeste foto's vegetatie en zijn ze gesitueerd in bos- en heidegebied. De meeste foto's uit dit blad laten ongerepte natuur zien.

Opvallend is dat in alle tijdschriften de landschapsfoto het meest voorkomt. De meeste foto's in alle bladen laten ongerepte natuur zien en ook vegetatie is het meest voorkomende hoofdonderwerp van de foto. Het type natuur dat op de foto te zien is verschilt nogal onder de tijdschriften. Weidegebied en bos- heidegebied komen wel het meest voor in alle bladen.

Het beeld dat al de tijdschriften *Natura*, *Natuurbehoud*, *De levende natuur* en *Grasduinen*, kunnen geven door de foto's bestaat uit een landschapsfoto met als hoofdonderwerp vegetatie, gesitueerd in ofwel weidegebied, ofwel in bos- en heidegebied en de natuur op deze foto's is ongerept.

De invloed van de bladen wat betreft beeldvorming is niet gelijk onder alle bladen. Het blad *Grasduinen* heeft met 22.478 de grootste oplage van alle bladen. Dit blad heeft hierdoor de grootste potentiële invloed op de beeldvorming.

De bladen zijn gericht op het behoud van de natuur en/of de esthetische waarde van de natuur. De verwachting is dan dat de foto's in de bladen laten zien welke natuur behouden moet worden en welke natuur esthetische waarde heeft. Dit zou betekenen dat ongerepte natuur in weidegebied en bos- en heidegebied behouden moet worden en/of esthetische waarde heeft.

'In hoeverre komt dit beeld overeen met de drie ideaalbeelden van het landschap en de natuur zoals geformuleerd in de nota De Staat van de Ruimte?'

Nadat bepaald is welke categorieën bij welke ideaalbeelden passen kunnen we concluderen dat ideaalbeeld 3 'Ongerepte natuur' het meest voor komt in alle foto's uit het databestand. Ideaalbeeld 2 is het minst vertegenwoordigd in de foto's.

Ook in elk afzonderlijk tijdschrift past ideaalbeeld 3 het best bij alle foto's.

Opvallend is dat een gedeelte van de foto's bij meerdere ideaalbeelden past. Deze foto's hebben kenmerken die overeenkomen met de kenmerken van meerdere ideaalbeelden. Het is dus niet zo dat een foto maar één ideaalbeeld kan vertegenwoordigen.

Wanneer de twee vragen naast elkaar gelegd worden zien we dat de categorieën die het meest voorkomen in alle tijdschriften landschapsfoto en ongerept zijn, deze categorieën passen het best bij ideaalbeeld 3 'Ongerepte natuur'. Ook de categorie vegetatie, weidegebied, en bos- en heidegebied komen het meest voor. Deze passen ook bij ideaalbeeld 3. We kunnen hieruit concluderen dat Ideaalbeeld 3 'Ongerepte natuur' het vaakst gezien kan worden door het lezerspubliek van de tijdschriften.

Het ideaalbeeld 'Ongerepte natuur' wordt het meest ondersteund door alle tijdschriften. De natuurbladen die in dit onderzoek gebruikt zijn spelen dus mogelijk een belangrijke rol in het ontstaan van ideaalbeelden.

Volgens Sontag kunnen foto's de gedachten en beelden die mensen hebben, beïnvloeden. Wellicht is het zo dat het ideaalbeeld 'ongerepte

natuur' ontstaan is door het veelvuldig afgebeeld zien van de natuur op ongerepte wijze. Op zijn minst zouden mensen het idee kunnen krijgen dat de natuur in Nederland er ongerept uit ziet. Zoals in paragraaf 2.1 al gesteld is, hebben mensen die natuurtijdschriften lezen waarschijnlijk al ideeën en gedachten over hoe de natuur eruit zou moeten zien. Het ideaalbeeld 'ongerepte natuur' zou al onderdeel kunnen zijn van hoe mensen over de natuur denken en de foto's werken wellicht als versterking bij dit beeld.

Hoewel het tegendeel hier niet beargumenteerd wordt, dit onderzoek gaat immers niet over hoe het landschap en de natuur in Nederland er werkelijk uit zien, is in de theorie al aangetoond dat foto's niet per se de werkelijkheid weergeven.

Als de ideaalbeelden weerspiegeld worden in foto's in tijdschriften kan voorzichtig geconcludeerd worden dat ideaalbeelden niet voortkomen uit waarneming en ervaring van de werkelijke natuur, maar van het beeld hiervan dat meegegeven wordt in natuurtijdschriften.

In welke zin sluit de uitslag van dit onderzoek nu aan bij de ontwikkeling van de landschapsfotografie zoals beschreven in paragraaf 2.2.1? Welke positie nemen de bladen in bij de discussie over het landschap in Nederland? Aangezien zij het ideaalbeeld 'ongerepte natuur' voornamelijk vertegenwoordigen lijken zij zich niet zozeer te richten op nieuwe ontwikkelingen in het landschap en de natuur, maar meer op het behoud van de natuur zoals die was en zou moeten zijn.

Als de ideaalbeelden voortkomen uit foto's die wellicht niet de werkelijkheid afbeelden, waar moet overheidsbeleid zich dan op richten? De nota *De staat van de ruimte* moet beleidsbeslissingen beïnvloeden

over onder andere het landschap en de natuur. Is het misschien zo dat uiteindelijk het beleid beïnvloedt is door ideaalbeelden die niets met de werkelijkheid te maken hebben. Beleid zou dan gestoeld zijn op mythes en fantasieën in plaats van op een realistisch beeld. Waar voorheen maatschappelijke ontwikkelingen juist in beeld kwamen in landschapsfotografie, zijn we nu in een tijd aangekomen waarin landschapsfotografie ideaalbeelden laat zien.

Wat is de volgende stap in de ontwikkeling van de landschapsfotografie in Nederland ? Zal overheidsbeleid proberen de ideaalbeelden te bereiken, of zal fotografie zich meer bezig gaan houden met het landschap en de natuur zoals die werkelijk is?

Punten voor discussie

Ook al is het mogelijk gebleken om met de gebruikte onderzoeksmethode antwoord op de vragen te geven, er zijn altijd punten die verbeterd kunnen worden.

Het belangrijkste punt van kritiek is dat dit onderzoek het concept beeldvorming maar van één kant bekijkt. Alleen de tijdschriften worden bekeken, dus het gene dat de beeldvorming stimuleert. Waar niet naar gekeken is, zijn de mensen bij wie beeldvorming ontstaat: het lezerspubliek. In ander onderzoek zou bijvoorbeeld door interviews af te nemen gekeken kunnen worden naar de manier waarop mensen denken over het landschap en de natuur. De ideaalbeelden zouden ook op deze manier getoetst kunnen worden.

Literatuur en bronnen

- Aarsman, H. 1989. *Hollandse taferelen*. Amsterdam: Fragment
- Bertels, K, Nauta, D. 1969. Inleiding tot het modelbegrip. Bussum: Uitgeverij W. de Haan
- Derksen, W. Et al. 2007. *De staat van de ruimte 2007. Nederland zien veranderen*. Rotterdam/Den Haag: NAI Uitgevers/RPB.
- Gierstberg, F. *Fotografie en de beeldvorming van het landschap*. Internetsite Stichting Kunst en Openbare Ruimte:
<http://www.skor.nl/artefact-1245-nl.html>. Geraadpleegd op [10/02/2009](#)
- Gierstberg, F. & Ruiter, T. de 2007. Metamorfose van een maakbaar land. In: Bool, F. Et al. 2007. *Nieuwe Geschiedenis van de fotografie in Nederland, Dutch Eyes*. Zwolle: Waanders
- Jussim, E. 1985. *Landscape as Photograph*. New Haven, London: Yale University Press
- Lemaire, T. 1970. *Filosofie van het landschap*. Bilthoven: Uitgeverij Ambo n.v.

- Linders, J. & Lamoth, A. (foto's); Heinemeijer, W.F. & Haveman, M (tekst). 1990. *Landschap in Nederland*. Den Haag: Gary Schwartz/Sdu
- Sontag, S. 2003. *Kijken naar de pijn van anderen*. Amsterdam: De Bezige Bij
- Sontag, S. 1973. *Over Fotografie*. Amsterdam: De Bezige Bij
- Viruly, A. e.a. 1936. *Van Texel tot Walcheren (De schoonheid van ons land; 1)*. Amsterdam: Uitgeverij Contact
- Vries, K. de. 2006. *Schrijfwijzer*. Rotterdam: Faculteit Historische en Kunstwetenschappen

Tijdschriften:

- *Grasduinen* 2006 (1 t/m 12). Amsterdam: Sanoma men's magazines
- *De levende natuur* 2006(1 t/m 4). Wageningen: De levende natuur
- *Natura* 2006(1 t/m 6). Amsterdam: Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging
- *Natuurbehoud* 2006 (1 t/m 4). Amsterdam: Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland

Internetsites:

- http://www.nederlandsfotomuseum.nl/component/option,com_nfm_agenda/task,view/id,100/Itemid,166/lang,nl/ Geraadpleegd op 13/12/2008
- http://www.nederlandsfotomuseum.nl/component/option,com_nfm_agenda/task,view/id,148/Itemid,166/lang,nl/ Geraadpleegd op 13/12/2008
- www.digitaland.nl geraadpleegd op 3/2/2009
- www.delandschappen.nl
- www.landroof.nl

Bijlage 1

Stappenplan onderzoeksvraag 1

Stap 1	Samenstellen van de dataverzameling: vastleggen van de foto's in een bestand
Stap 2	Bekijken van de dataverzameling: bepalen welke foto's wel en welke foto's niet kunnen worden gecategoriseerd
Stap 3	A: Vormen van fotografische categorieën: wat voor soort foto's zijn het? B: Vormen van onderwerp categorieën: wat is het belangrijkste onderwerp op de foto? C: Vormen van biologische categorieën: welk type natuur is op de foto te zien? D: Vormen van waarde categorieën: welke indruk geeft de foto?
Stap 4	Coderen van de foto's: bij elke foto in het databestand wordt gekeken welke variant van elk van de vier categorieën daar bij hoort
Stap 5	Tellen van de categorieën: bij elk van de vier categorieën en bij elk van de varianten daarvan wordt geteld hoeveel foto's voorkomen.
Stap 6	Vormen van resultaten: de uitslag van stap 4 en 5 wordt in tabellen weergegeven, waarbij de meest opvallende resultaten worden toegelicht.

Stappenplan onderzoeksvraag 2

Stap 1	Het concretiseren van de ideaalbeelden: de tekst uit de nota vertalen in dezelfde bewoordingen als de categorieën
Stap 2	Het analyseren en schematisch weergeven van welke categorieën bij welke ideaalbeelden passen.
Stap 3	A:Fotografische categorieën: welke ideaalbeelden passen bij welke variant en waarom? B: Onderwerp categorieën: welke ideaalbeelden passen bij welke variant en waarom? C:Biologische categorieën: welke ideaalbeelden passen bij welke variant en waarom? D:Waarde categorieën: welke ideaalbeelden passen bij welke variant en waarom?
Stap 4	Tellen per ideaalbeeld hoe vaak de categorieën die hierbij passen voorkomen per tijdschrift.
Stap 5	Vormen van resultaten: de uitslag van stap 4 wordt in tabellen weergegeven, waarbij de meest opvallende resultaten worden toegelicht.

Bijlage 2

In deze bijlage vindt u een selectie foto's uit het databestand dat gebruikt is voor dit onderzoek.